

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

MOJCA DOLINAR

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**VPLIV MENJAVE VLAD NA EKONOMSKO POLITIKO VELIKE BRITANIJE
KONEC 20. STOLETJA**

Ljubljana, marec 2002

MOJCA DOLINAR

IZJAVA

Študentka Mojca Dolinar izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom prof. dr. Z. Fabjančiča in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

Kazalo

1. UVOD.....	1
2. BRITANSKI PARLAMENT	2
2.1. VEČINSKI VOLILNI SISTEM.....	3
3. POVOJNA LETA DO 1979	3
4. OBDOBJE 1979-1983.....	4
4.1. ZMAGA KONZERVATIVNE STRANKE 3. 5. 1979	5
4.1.1. Trg dela, stroški in cene	8
4.2. EKONOMSKA POLITIKA IN KRATKOROČNE GOSPODARSKE NAPOVEDI ...	8
4.2.1. Fiskalna politika.....	10
4.2.2. Denarna politika.....	10
4.3. PRIBLIŽEVANJE VOLITEV LETA 1982–1983	11
4.4. POSLEDICE PRVEGA VLADNEGA MANDATA	11
4.4.1. Reforma javnih podjetij.....	11
5. DRUGI MANDAT KONZERVATIVNE VLADE 1984–1988.....	13
5.1. THATCHERIZEM IN BRITANSKA VOJAŠKA INDUSTRIJA.....	15
5.2. PEŠANJE POLITIČNE MOČI MARGARET THACHER.....	16
6. ZAČETEK DEVETDESETIH IN ČETRTI MANDAT KONZERVATIVCEV	16
6.1. RECESIJA.....	17
6.2. NAPOVEDI ZA GOSPODARSKI RAZVOJ V ZAČETKU 1990.....	18
6.3. BRITANIJA NA VOLITVAH 1992	19
6.4. GOSPODARSKO STANJE SREDI DEVETDESETIH	20
6.4.1. Velika Britanija v času zadnjega vladnega mandata.....	23
7. PRENOVA LABURISTIČNE STRANKE	24
8. VOLITVE 1997 – ZMAGA LABURISTOV	25
9. GOSPODARSKA POLITIKA LABURISTOV	26
9.1. NOVI VLADNI PROGRAM.....	26
9.2. MAKROEKONOMSKA STABILNOST	27
9.2.1. Razmejitev pristojnosti.....	28
9.2.2. Cilj denarne politike – stabilnost cen.....	29
10. VOLITVE 7. 6. 2001	30
11. VELIKA BRITANIJA V NOVEM TISOČLETJU.....	31
11.1. RAZVOJ NOVE TEHNOLOGIJE 'NE'	34
12. SKLEP	37
Literatura.....	39
Viri	40

1. UVOD

Povezanost med politiko in gospodarstvom nedvomno obstaja. Od družbenih začetkov pa do danes so se ti medsebojni vplivi z razvojem spreminjali in poglobljali, vendar kljub mnogim raziskavam ter analizam še vedno ostajajo v marsičem skrivnostni.

V svojem diplomskem delu sem se pri predstavitvi problematike osredotočila predvsem na državo Veliko Britanijo, saj zaradi demokratičnega družbenega in gospodarskega razvoja ter tržnih značilnosti omogoča najbolj celovito analizo. Tako sem v prvem poglavju predstavila Britanijo kot parlamentarno demokracijo in njen večinski volilni sistem. Države s t. i. enostrankarskim parlamentarnim sistemom ali države s proporcionalnim volilnim sistemom, ki omogoča enakopravnejše politične možnosti večim strankam, zaradi velikega števila spremenljivk onemogočajo podrobnejši vpogled v politične razloge za gospodarske spremembe. Britanski politični prostor je zato z dvema prevladujočima, a močno različnima strankama, ki se v zadnjem stoletju edini izmenjujeta na oblasti, zanimiv tudi iz ekonomskega vidika. Konzervativna in delavska-laburistična stranka sta kot predstavnici različnih družbenih razredov s konca 19. stoletja po svoje krojili družbeno življenje od začetka svojega prihoda na oblast. Tako so konzervativci stranka višjega sloja, lastnikov kapitala ter britanskega plemstva, laburisti pa so bili do pred kratkim predstavniki delavskega razreda.

V nadaljevanju diplomskega dela sem opisala gospodarsko stanje ter politične razmere ob koncu sedemdesetih let prejšnjega stoletja, preden so na oblast prišli konzervativci. Sledi kronološka analiza dogodkov v obdobju štirih volilnih mandatov konzervativne stranke in vplivov, ki jih je ta pustila predvsem v gospodarstvu.

Značilnost vladanja konzervativcev in njihove voditeljice Margaret Thatcher so bile strukturne gospodarske spremembe in ne samo poskušanje obvladovanja ekonomskih gibanj. Ta so bila v tistem obdobju zelo negativna; ob visoki inflaciji in grozeči nezaposlenosti je stranki uspelo izboljšanje gospodarskega stanja. Konzervativci so trdno in nepopustljivo sledili svoji viziji gospodarstva, občasno seveda tudi z manj popularnimi metodami, kar pa je na daljši rok povzročilo padec priljubljenosti stranke in manjše možnosti za ponovno izvolitev. Da laburisti niso tako kmalu prevzeli vodilnega položaja, so si bili z vztrajanjem na preživetih gospodarskih stališčih, predvsem pa s še vedno močno povezanostjo s sindikati, krivi predvsem sami.

V drugem delu diplomskega dela sem opisala preporod laburistične stranke, ki se je začel z izvolitvijo Tonya Blaira za predsednika. Stranka je v prenovi odstopila od skrajnih levih prepričanj in se v gospodarskih stališčih premaknila v sredino. Kot taka je postala bližja britanskim volivcem, kar so ti z njeno izvolitvijo leta 1997 tudi potrdili. Danes laburisti v drugem mandatu sledijo načrtanim smernicam makroekonomske stabilnosti, vendar pa z ugodnejšim gospodarskim stanjem ponovno prihaja v ospredje socialna problematika, ki je bila do sedaj zaradi strahu volivcev pred višjimi davki, zanemarjena.

Diplomsko delo sem zaključila s krajšo analizo nove ekonomije, ki v današnjem svetu globalnega povezovanja nudi vladam kot tradicionalnim kreatorjem gospodarstva čedalje manjše možnosti za samostojno in neodvisno odločanje.

Pri delu sem želela predvsem pokazati, da menjave v političnem vrhu niso zgolj formalnost, ampak da povzročajo temeljne in dolgoročne posledice na vseh nivojih družbe in države, najbolj očitno pa se to seveda kaže predvsem v gospodarstvu.

2. BRITANSKI PARLAMENT

Velika Britanija je po konstituciji parlamentarna monarhija. Predsednik države je vladajoči kralj ali kraljica, ki ima tudi uradno pravico veta na že parlamentarno sprejete zakonske akte (zadnjikrat uporabljeno v 18. stoletju), predsednik vlade pa je ministrski predsednik, ki je hkrati predsedujoči stranki z večino v spodnjem domu parlamenta (House of Commons).

Vir britanski konstituciji je parlamentarna zakonodaja, vendar pa je konstitucija delno neuzakonjena in zato relativno fleksibilna. Področja, ki niso zakonsko urejena (kot npr. odstop vlade) so sicer določena s konvencijami, ki pa so vedno odprta za spremembe.

Britansko zakonodajno telo je sestavljeno iz dveh domov: spodnjega doma (House of Commons) in zgornjega doma (House of Lords). Ker je zgornji dom v podrejenem položaju, lahko spodnji dom označimo kot britanski parlament. Parlament je najvišje zakonodajno telo—lahko samostojno določa davke ali pa podeli oz. odvzame denarna sredstva iz proračunov posameznih ministrstev. Zgornji dom zelo redko zadrži ali zavrne posamezni zakonski osnutek. Zakonodajni postopek v parlamentu vodi vladajoča stranka, ki sestavlja vlado in ministrski kabinet. Kabinet je sestavljen iz višjih strankarskih članov, ki jih izbere ministrski predsednik. Politična moč ministrskega predsednika je v 20. stoletju naraščala in sedaj odločitve, ki so bile včasih v pristojnosti kabineta, sprejema sam ali s sodelovanjem enega ali dveh ožjih sodelavcev. Vendar pa je možno, da je ministrski predsednik s strani kabineta preglasovan, zato ponavadi za izpeljavo pobud rabi njegovo podporo. Na začetku vsake seje člani parlamenta izberejo `speakerja`, katerega naloga je, da pri razpravah vsem članom omogoča izražanje različnih mnenj. Član parlamenta je tudi ministrski predsednik s člani kabineta, ki so na ta način dnevno izpostavljeni kritikam v zvezi s svojim delom (Britannica, 2001).

Tradicionalno mora biti zakonski osnutek v parlamentarnem postopku trikrat; prvič gre samo za formalno branje in predstavitev, drugo branje je namenjeno preučevanju in kritikam, potem pa gre osnutek v branje posamezni komisiji, ki je sestavljena glede na določeno temo. Šele ko komisija pregleda osnutek, poda morebitne predloge za spremembe in pošlje osnutek na tretje branje v parlament, poslanci o njem lahko glasujejo. Druga pomembna naloga parlamenta je poleg sprejemanja zakonov tudi poročanje ministrstev parlamentu o svojem delu. V času tega obdobja je predvsem opoziciji omogočeno kritično pregledovanje uspešnosti kabinetov in opozarjanje ministrov na področja, ki so jih morebiti spregledali ali zanemarjali.

Naloge zgornjega doma so kljub zmanjševanju moči v prejšnjem stoletju še zmeraj pomembne; tako omogočajo, da so zakoni, ki v parlamentu niso bili deležni daljše obravnave, boljše formulirani. Poleg te pa ima po mnenju opazovalcev tudi funkcijo javnega foruma za politično občutljivejše zakonske osnutke, saj člani niso vezani k zastopanju strankarskih stališč pod grožnjo disciplinskih ukrepov.

Glavne veje oblasti so zakonodajno področje, sodstvo in izvršilna oblast, pri čemer meje pristojnosti niso formalno določene. Najvišjo oblast sestavlja monarh, podedovani in imenovani predstavniki zgornjega doma ter izvoljeni predstavniki spodnjega doma. Zakonodajna oblast je v rokah parlamenta in zakoni veljajo za vse britanske državljanke,

vendar pa se ti lahko kadarkoli zoperstavijo njihovi legalnosti na sodiščih; prav tako lahko državljani v posebnih okoliščinah poiščejo zaščito v okviru zakonodaje Evropske unije. Znotraj Velike Britanije ima Škotska ločen pravni sistem. Do leta 1970 je imela svoj parlament in kabinet s pristojnostmi za domače zadeve tudi Severna Irska. To ureditev so z Northern Ireland Constitution Act leta 1973 opustili. Od leta 1974 tako Severna Irska pripada pod direktno pristojnost britanskega sekretariata za Severno Irsko.

2.1. VEČINSKI VOLILNI SISTEM

Stranki, ki dominirata v politični areni od začetka 20. stoletja, sta konzervativna in laburistična stranka. Britanska konzervativna stranka je pravzaprav konzervativno-liberalna, nastala pa je z združitvijo obeh velikih strank iz 19. st. Kljub njenemu imenu konzervativna stranka ideološko sledi političnemu in ekonomskemu liberalizmu. Laburistična stranka je nastala na prelomu 20. stoletja ob večanju organiziranosti delavcev in želje po svojih predstavnikih v parlamentu. V začetku sta s stranko liberalnih demokratov sestavljali delavski odbor (Labour Representation Committee), ki je prevzel ime delavska stranka (Labour Party) v letu 1906 (Britannica, 2001).

Dvostrankarski volilni sistem je odvisen predvsem od trdnosti strank, tj. strank, ki sta visoko disciplinirani, kar se tiče parlamentarnega glasovanja. Pri vsakem pomembnem glasovanju v parlamentu se od članov stranke zahteva, da volijo enotno kot skupina oz. po določenih strankarskih voditeljev. Relativna fleksibilnost se sicer občasno tolerira, v kolikor člani s svojim glasovanjem ne spodkopavajo vladnih načrtov, oz. če njihovo vzdržanje pri glasovanju ne vpliva na končni rezultat glasovanja. Na ta način opozicija nima prave parlamentarne moči, razen da pove svoje mnenje ali pa opozarja na vladne napake. V času mandata tako vodilna stranka popolnoma obvladuje delo parlamenta, edini vir nestabilnosti se lahko pojavi znotraj stranke same. To pomeni, da je politični sistem po volitvah avtomatično stabilen, demokratičen in močan, po mnenju mnogih tudi eden najbolj demokratičnih političnih sistemov na svetu.

Britanski sistem pa ima seveda tudi svoje negativne strani: predvsem nagibanje k prekomerni togosti in zatiranju inovativnih elementov v posamezni stranki. Vendar pa je problem razvoja težka naloga vsake stranke v moderni družbi in ne samo tistih v dvostrankarskem sistemu. Največja težava se danes zdi kreiranje novih skupin, ki bi jih vzela resno večji del javnosti in jim omogočil revitaliziranje vpeljanih političnih vzorcev.

3. POVOJNA LETA DO 1979

Vloga Velike Britanije se je v povojnem času spremenila – ena izmed najvplivnejših držav sveta in gospodarski velikan je postala država z drugorazrednim statusom ter ena manj pomembnih evropskih držav. Razlogi za tako spremembo variirajo od temeljnih napak v britanskem narodnem značaju, izobraževanju in institucijah do majhnosti domačega trga ter posebnosti britanskega okusa.

V približno petdesetih letih od 1930 pa do 1979 naj bi se gospodarski razvoj in državna moč povečevala z večjo državno intervencijo v vse odločitve, ki so zadevale britanskega delavca, podjetje ali družino. Na denarnem področju so bili v tem času uporabljeni predvsem instrumenti direktne kontrole kot npr. omejevanje bančnih kreditov, predvsem potrošniških ter

hipotekarnih kreditov. To je bilo tudi obdobje brettonwoodskega sistema fiksnega tečaja z dolarjem. Kadar so bile na oblasti vlade socialistov, kot v času 1945–51, je moč socializma v državi vztrajno naraščala. Konzervativne vlade v obdobjih med 1951–1964 ter 1970–1974 so ta trend sicer upočasnjevale, niso pa ga mogle ustaviti. Konzervativni voditelji so spoznali, da radikalne spremembe v liberalizaciji države ne bodo dobro sprejete s strani britanskih volivcev, zato so se namesto zanikanjeavloge socializma raje odločili za njegovo modernizacijo – predvsem z namenom zmanjševanja naraščajoče politične moči vplivni laburistični stranki (Walters, 1986, str. 3).

V sedemdesetih letih so se dogajale pomembne spremembe v videnju makroekonomske politike. Najpomembnejša je bila fiskalna politika, denarna politika je imela samo vlogo pomoči pri doseganju fiskalnih ciljev. Glavni cilj pa je bila nizka nezaposlenost, kar so bili v politiki pripravljene plačati z višjo inflacijo. Na zlorabo denarne politike je opozoril Milton Friedman decembra 1968 na srečanju American Economic Association. Izpostavil je dejstvo, da če vlade dolgoročno stremijo za doseganjem realnih ciljev, kot je nizka nezaposlenost ter visok bruto domači proizvod, bo imel glavni učinek samo denarne posledice - inflacijo. Leta 1971 je brettonwoodski sistem fiksnega tečaja z dolarjem propadel, zaradi vedno večjih inflacijskih gibanj po svetu pa je denarna politika vedno bolj pridobivala na pomenu. Vpeljan je bil sistem drsečega deviznega tečaja, bolj tržno usmerjena gospodarska politika je povišala kvantitativno določeno mejo bančnih posojil, obrestne mere pa so prevzele vlogo alokacije kreditov. To je bilo obdobje fiskalne in denarne ekspanzije in obdobje hitre rasti agregatnega povpraševanja. Vlada je stimulirala gospodarsko rast in zaposlenost z ekspanzivno denarno in fiskalno politiko, inflacijo pa je skušala kontrolirati z instrumenti direktne kontrole cen in plač. Leta 1973 je sprejela CORSET – Supplementary Special Deposit Scheme (oblika kvantitativne kontrole), s katero je skušala kontrolirati agregat M3. Predvidene so bile tudi kazni za kršitev (The Economic System in the UK, 1985).

Nezadovoljstvo z delovanjem konzervativne vlade je povzročilo poraz stranke na volitvah leta 1974. V letu 1976 je postal cilj denarne politike višina denarnih agregatov. Vlada je določila ciljno višino agregata M3. Obdobje velike inflacije v 70-ih letih ter vseobsegajoča moč sindikatov sta najpomembnejša dejavnika pri odločitvi za spremembo v politiki konzervativne stranke. Z izvolitvijo Margaret Thatcher na čelo stranke so pokazali pripravljenost za zaježitev vpliva socialistov. Na volitvah leta 1979 so tako upravičeno mislili tudi volivci.

Leta 1979 se z zmago konzervativcev na volitvah začne novo obdobje, v katerem so sprejeli srednjeročno strategijo. Z njo je vlada določila ciljno količino denarja v obtoku za več let vnaprej. Zaradi deregulacije finančnega sistema, razvoja globalnih finančnih trgov in tehnološkega razvoja se je hitrost cirkulacije denarja nepričakovano in močno spreminjala, povezanost med povpraševanjem po denarju in višino inflacije pa je ostala nejasna. Zato je postalo očitno, da je sprejet sistem denarne politike neustrezen.

4. OBDOBJE 1979–1983

Po mandatu laburistične stranke, ki je na oblast prišla leta 1974, volitve v letu 1979 niso dajale jasnega občutka, katera stranka bo zmagovita. Težke razmere, v katerih se je znašlo gospodarstvo, so prispevale kar nekaj predvolilnih obljub. Laburisti, ki so svoj manifest gradili kar eno leto (Pahor, 1979a), so napovedali predvsem silovit boj zoper inflacijo - do leta 1982 naj bi jo ob podpori sindikatov zmanjšali na 5 odstotkov. Politika do EGS (Evropska gospodarska skupnost) naj bi bila trda, glavni cilj pa je ostajala polna zaposlitev. Ostale točke

manifesta so vsebovale modernizacijo zasebne industrije, 3-odstotno letno gospodarsko rast, seveda s pomočjo severnomorske nafte, ter znižanje davkov. V notranji politiki so se laburisti zavzemali za odvzem pravice veta zgornjemu domu, vendar pa so nasprotovali njegovi odpravi. Pomembnejša točka manifesta je bilo še zmanjšanje obrambnih izdatkov na povprečje ostalih članic zveze NATO.

Konzervativna stranka je na prvem mestu obljubljala zmanjšanje davčnega bremena, kar je bil tudi glavni predvolilni očitek laburistov. S prevelikim znižanjem davkov naj bi konzervativci ogrozili zdravstveno in socialno zavarovanje, s protisindikalskim ozračjem pa razvneli razredni boj in podvojili nezaposlenost. Protiudarec konzervativcev pa je bilo opozarjanje na jesenske in zimske stavke predhodnega leta, ki so postavile na glavo vso vladno politiko plač in pokazale nemoč laburistov v opevano dobrem odnosu stranke s sindikati (Pahor, 1979b).

Tretja najmočnejša – liberalna stranka je v predvolilnem boju opozarjala nase ne toliko z volilnimi obljubami kot z zahtevo po vpeljavitvi proporcionalnega volilnega sistema. Po zdajšnjem - večinskem sistemu imajo v parlamentu funkcijo priveska vladajoči stranki, čeprav so na parlamentarnih volitvah leta 1974 dobili 18 % glasov volivcev, vendar pa samo 13 izmed 635 sedežev parlamenta; po proporcionalnem sistemu bi se število sedežev povzpelo na 114.

Vladajoči stranki sta seveda zagovarjali trenutni sistem kot stabilnejši, nihče pa ne prizna, da bi v nasprotnem primeru morali odstopiti liberalcem dobršen del sedežev in s tem glasovalnih pravic (Pahor, 1979a). Pridobivanje britanskih volivcev je bilo za konzervativce težka naloga. Sicer je Margaret Thatcher iskala evropske simpatije z izjavami, kot so: »Mi smo evropska stranka v britanskem parlamentu in iz vsega srca si želimo sodelovati z našimi partnerji pri skupnem podjetju, imenovanem Evropa«. Vendar pa se je konzervativna voditeljica zavedala, da so v njeni stranki, predvsem pa med Britanci, ljudje, ki so zelo nezaupljivi do bruselskih birokratov in njihovih čedalje večjih apetitov. Razumela je, da se politično spleča odločno braniti britanske interese, zlasti glede na kmetijske subvencije v EGS. Zavedala se je tudi, da z morebitno zmago konzervativcev problemi, kot so stavke sindikatov, prevelika državna birokracija, priseljevanje, severnoirska situacija in problem brezposelnosti ter gospodarske rasti, ne bodo nič manjši: »Prihodnja konzervativna vlada bo imela izredno težavno nalogo, toda čim prej jo bo začela reševati, tem bolje bo. Nimamo zaman privilegija, da pripadamo verjetno najstarejši in gotovo najuspešnejši stranki na svetu. V zadnjih letih smo doživljali obilo razočaranj na volitvah. Prepogosto smo imeli boljše argumente na svoji strani, vendar večino volivcev proti sebi. Zmagali smo glede na razumske odločitve. Toda zdaj si moramo pridobiti tudi srca. Mislim, da to zmoremo.« (Pahor, 1979).

4.1. ZMAGA KONZERVATIVNE STRANKE 3. 5. 1979

Po zmagi so konzervativci dobili proste roke za izpeljavo svojega manifesta, obljub iz predvolilnih govorov ter imenovanja ministrov, ki pa so bila večinoma znana imena z že jasno izraženimi stališči. Oceno programa lahko povzamem tudi z naštevanjem skupin, ki so ne eni strani izvolitev konzervativcev pozdravili: med prvimi je bila to Konfederacija britanske industrije (CBI), londonski City, mednarodni finančni krogi, Evropska skupnost v Bruslju in zveza NATO, in na drugi strani tistih, ki izvolitve niso odobraval: delavski sindikati ter SSSR. Tudi gospodarski kazalci so po svoje pokazali volilni rezultat, saj je bil devizni tečaj funta v primerjavi z drugimi valutami kot cene delnic v vzponu, borzni indeks FT pa je po objavi volilnih rezultatov dosegel rekordni nivo (Lebl, 1979).

Osnova programa konzervativcev je bilo predvsem nasprotje temu, čemur so pravili socializem. To je pomenilo nasprotovanje večanju vladnih intervencij v kmetijstvu, prerazporeditvi dohodka v korist socialno šibkejših skupin, kontrole cen, večanju vloge delavskih sindikatov, nacionalizaciji posameznih sektorjev industrije in podobno. Nova vlada je izrazila načrte za znižanje direktnih davkov, ki so zajemali predvsem najbogatejši sloj, in povišanje davka na dodano vrednost, ki je prizadel večino prebivalstva. Novi programi so čakali tudi gospodarstvo, saj naj bi vlada ustvarila bolj ugodne pogoje s svobodnejšim določanjem cen ter davčnih olajšav. Kljub temu vladajoča stranka ni imela kvantitativnih ciljev v povezavi z gospodarsko rastjo, kar je pokazalo, da že vnaprej sprejema določene žrtve za oživitev gospodarstva.

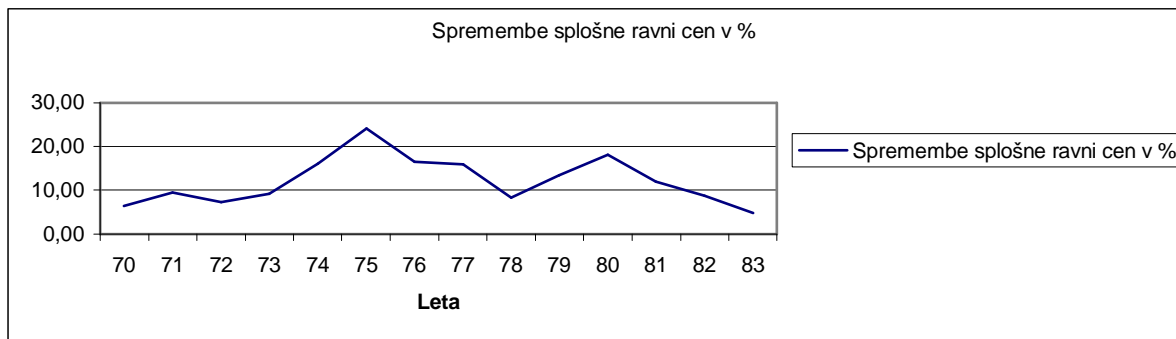
Pomemben mejnik so pomenili tudi sindikati, saj so zaradi velike vloge predstavljali trd oreh že za marsikatero vlado. Zato so k temu problemu pristopili z načrtom, ki je vseboval tri točke:

- Sindikatu so pripisali škodo, nastalo lastnikom podjetij zaradi sindikalnih straž, ki so preprečevale vstop zaposlenim v podjetje v času stavke, zaradi sestavljanja črne liste sindikatom neprijaznih podjetij ter različnih oblik blokiranja normalnega delovanja podjetij.
- Konzervativci so obljubili, da bo delavcem, odpuščenim, ker niso bili člani sindikata (dogovor med sindikati in delodajalci, da bodo slednji zaposlovali samo ljudi, ki so včlanjeni v sindikat), omogočeno na sodišču zahtevati ponovno zaposlitev.
- Stavke naj bi bile otežene tudi s tem, da država družinam stavgajočih med trajanjem stavke ne izplačuje celotna nadomestila, ampak da del le-teh prevzame nase sindikat sam.

Glede socialne baze, ki je omogočila zmago konzervativcev, so si bili analitiki soglasni, da je zmago omogočil del najslabše plačanih delavcev in del tistih, katerim so laburisti v predhodnem mandatu najbolj pomagali. Struktura britanskega prebivalstva je tudi pokazala, da je vse manj pravih industrijskih delavcev. Prilagoditev na drugi naftni šok v sedemdesetih letih, stroga ekonomska politika in znatna izguba v konkurenčnosti gospodarstva so pripomogli k največji recesiji v državi po 2. svetovni vojni. Slabšanje gospodarskega in na splošno družbenega položaja je bilo v Veliki Britaniji večje kot v drugih državah članicah skupnosti OECD.

Nezaposlenost se je v tem obdobju povečala na približno 12-odstotno raven, v primerjavi z drugimi državami se je začetek recesije kazal tudi v padcu zunanjetrgovinske bilance, vsi ti dogodki pa so bili povezani s padcem inflacije, ki je bila v letu 1981 med najnižjimi v območju OECD. Prav na področju inflacije so se kazale najočitnejše spremembe v pričakovanju in obnašanju inflacije (OECD Economic Surveys 1982–1983 Great Britain, 1983, str. 10).

Slika 1: Splošna raven cen med letoma 1970 in 1983

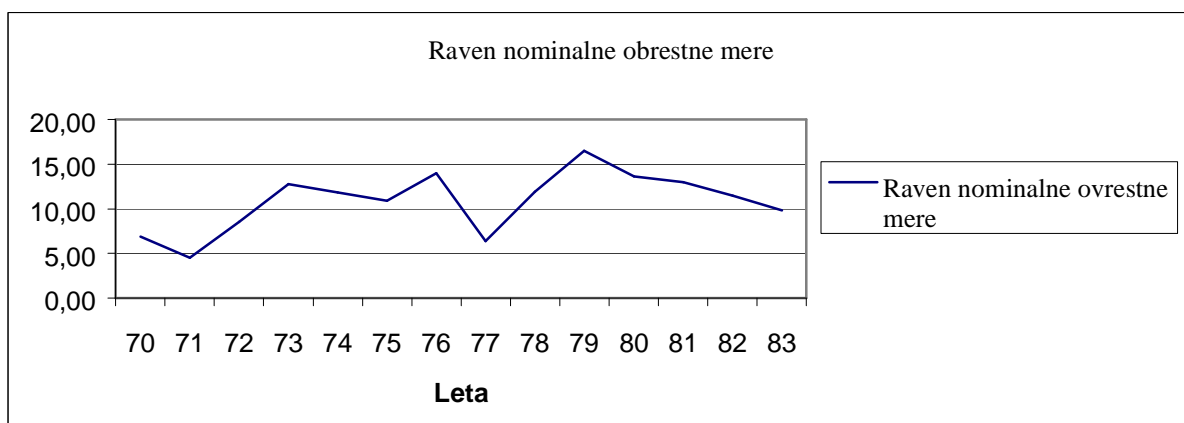

Vir: Economic System in the UK, 1985, str. 239.

V potrditev protiinflacijskim ciljem Srednjeročne finančne strategije se je zadolževanje javnega sektorja zmanjšalo, denarni agregati pa so se približali vrednostim, označenim v proračunu marca 1982. Vendar omejeno javno zadolževanje skladno s trendi na mednarodnih finančnih trgih vladi ni omogočilo večjega zmanjšanja nominalnih obrestnih mer (z zmanjšanjem inflacije so realne obrestne mere ostale relativno visoke). Novembra 1982 je vlada oznanila znižanje zavarovanj predvsem z namenom zmanjšanja proizvodnih stroškov.

Po padcu agregatnega povpraševanju v sedemdesetih letih je šele leto 1982 pokazalo sicer majhen porast v domačem povpraševanju. Prej povprečno 4-odstoten letni porast realnega dohodka je padel za 1,5% in sicer predvsem zaradi povišanih davkov kot pa zaradi padca nominalnih prihodkov. Istočasno se je zmanjšalo privatno varčevanje (OECD Economic Surveys 1982–1983 Great Britain, 1983. str. 11).

Slika 2: Raven nominalne obrestne mere v letih med 1970 in 1983

Vir: The Economic System in the UK, 1985, str. 239.

Na strani povpraševanja je poleg privatnega sektorja pomagala tudi državna poraba, saj sta se manjša javna poraba in zadolževanje odražala predvsem v manjšem investiranju (82. leta je bilo javno investiranje za 60-odstotkov manjše kot leta 1973).

4.1.1. Trg dela, stroški in cene

Nezaposlenost se je v času recesije še vedno večala, vendar v manjšem obsegu kot leta prej. Razloge za tako velik porast nezaposlenosti konec sedemdesetih let gre iskati predvsem v tem, da delodajalci po prvem naftnem šoku 1974 niso uvideli temeljnih sprememb v gospodarskih pogojih in so kljub negotovosti zaposlovali številne nove delavce. Po drugem naftnem šoku, ko so delodajalci uvideli, da bo prilagoditev novonastalim razmeram nujna preden si gospodarstvo opomore, je bila tako odvečna delovna sila še številčnejša.

Programi, ki jih je uvedla vlada za zmanjšanje nezaposlenosti, so bili naslednji (OECD Economic Surveys 1982–1983 Great Britain, 1983, str. 56):

- Youth Opportunities Programme (YOP) je bil najjobsežnejši program, ki je približno 210.000 nezaposlenim mladim sredi leta 1982 omogočal uvajalne programe in pridobivanje delovnih izkušenj.
- Temporary Short Time Working Compensation Scheme (TSTWCS), drugi najpomembnejši program, je opogumljal zaposlene, da so namesto izgube dela sprejeli krajši delovni čas; vlada jim je subvencionirala petdeset odstotkov povprečne plače (vključno z zavarovalnimi prispevki).
- Job Release Scheme pa je omogočal predčasno upokožitev.

Kljub zmanjšanju delovne sile na račun predčasnega upokoževanja in vladnih programov zaposlovanja pa se je nezaposlenost iz 1,4 milijona leta 1979 do konca 1982 povečala na 3,2 milijona, tj. na 12,5 odstotkov celotne delovne sile.

Na zmanjšanje stroškov so v tem času najbolj vplivali nižji stroški delovne sile in pa zmanjšanje obrestnih mer za hipotekarna posojila. To se je odražalo v nižji inflaciji, ki je leta 1982 znašala 5, še leto prej pa 12 odstotkov.

4.2. EKONOMSKA POLITIKA IN KRATKOROČNE GOSPODARSKE NAPOVEDI

Vlada je prvi proračun v svojem mandatu predstavila junija 1979 in z njim napovedala odločen boj zoper inflacijo. Skladno je bilo napovedano zmanjšanje javnega zadolževanja pri počasnejši rasti denarne mase. Pomanjkanje denarnih in fiskalnih ciljev naj bi zmanjšalo tudi inflacijska pričakovanja.

Inflacija se je na vladne ukrepe po pričakovanjih sicer zmanjšala, manj ugodni pa so bili kazalci na drugih področjih. Stroški nižanja inflacije so se tako pokazali predvsem v zmanjšanem proizvodu in zaposlenosti. Povišanje cen nafte in večja proizvodnja nafte Severnega morja je povzročila pritiske na apreciacijo funta 1979/80, kar se je odrazilo v višjih stroških delovne sile.

Na osnovi vladne gospodarske politike, deviznega tečaja in slabših napovedih za rast svetovne menjave so bile projekcije za leto 1984 skromna rast realnega BDP, nadaljnje naraščanje

nezaposlenosti ter zmanjšanje zunanjetrgovinskega presežka. Pričakovano je bilo zmanjšanje realne obrestne mere in nadaljevanje gospodarske politike glede na načrtano. Leta 1984 je postal cilj denarne politike poleg višine denarnega agregata M3 tudi M0. Čez dve leti so prizadevanja za ustrezno višino M3 opustili, leta 1987 pa so kot najpomembnejši finančni kazalec pri denarni politiki opredelili devizni tečaj. To je bil tudi začetek obdobja neformalne vezave funta na nemško marko. Vendar pa se je zaradi nizkih obrestnih mer, ki so pomagale vzdrževati menjalno razmerje med funtom in nemško marko, povečevala inflacija, kar je posledično vodilo v vrtoglavo povišanje obrestnih mer. Rezultat nejasne opredelitve cilja denarne politike je bila negotovost, večja verjetnost napak in padec zaupanja v denarne oblasti.

Politika konzervativcev je predvidevala dolgoročno obdobje, ki naj bi časovno zajemalo od osem ali tudi celo do deset let, v katerem bi dokončali vse večje reforme. Najpomembnejša naloga je bila vzpostaviti finančno ravnotežje, predvsem znižanje inflacije na nizko in stabilno raven. Srednjeročna finančna strategija (Medium Term Financial Strategy), ki je načrtovala zniževanje rasti ponudbe denarja in javnega zadolževanja, je postala osnova vladne politike. Vlada od načrtovanih akcij ni pričakovala takojšnjih rezultatov; nekatere so rabile za uveljavitev tudi več kot dve leti. Zaradi težavnosti položaja in počasnega izboljševanja gospodarskih razmer je konzervativna vlada potrebovala večinsko podporo svojih članov v parlamentu. Ti so razumeli, da je finančna stabilnost predpogoj za začetek ponovnega gospodarskega oživljanja (Walters, 1986, str. 21).

Drugo področje, ki je zahtevalo nujno vladno podporo, je bila deregulacija gospodarstva. Kompleksen in večkrat labirinten sistem državnih kontrol je zaviral gospodarstvo, zato je bil naslednji cilj učinkovito delovanje tržnega sistema brez dušecih vladnih intervencij. Po volitvah leta 1979 je vlada zelo hitro začela z opuščanjem menjalnih kontrol ter splošnih regulativ v zvezi s cenami in dohodki. Z določenimi pomembnimi izjemami (na področju nepremičnin, višine minimalne plače in transporta) je vlada prepustila trgu odločanje o cenah in alokaciji proizvodnih faktorjev.

Tretje področje reform je zajemalo privatizacijo državnega premoženja v industriji. Izkušnje in teoretične študije so pokazale, da je državna industrija premočna in izkoriščana pod vplivi različnih združenj ter političnih interesov. Glavna naloga vlade v tem okviru je bila vrnitev industrije v roke ljudi. Osnova za to je bila postavljena v obdobju 1979–1983, glavna uresničevanja naloge pa se je izvrševala v letih 1984–1985.

Četrti sklop reform se je nanašal na sindikate. Najpomembnejše je bilo zaježiti moč in vpliv združenj z opustitvijo ali modernizacijo imunitete, ki so jo pridobili 80 let nazaj, da bi se razvili v formo, ki demokratično in odgovorno uresničuje želje svojih članov. Vlada je razumela, da bo za to temeljno spremembo potrebovala več časa, zato je tudi planirala vrsto temeljnih kamnov (stepping stones), ki so pomenili združevanje preteklih sprememb in postavljali temelj za nove.

Vse te reforme so postale potrebne, ker je veljalo prepričanje, da je negotovost o višini inflacije, neustrezna zakonodaja, neuspešnost nacionalizirane industrije in menjava strogo samo znotraj povezanih sindikatov povzročila zaostanek v gospodarski rasti države in delovanje pod pogoji, ki so bili daleč pod njenim potencialom. Kljub tem težavam je politika vlade ostala dosledna članstvu v Evropski gospodarski uniji, kar je pomenilo, da so meje ne glede na stanje domačega gospodarstva z nekaj izjemami ostale odprte. Z upoštevanjem dolžine 10-letnega vladnega horizonta so vse predvidene reforme še vedno delovale zelo

ambiciozno. Mnogi so pričakovali pomanjkanje volje in moči vlade, da bi s spremembami nadaljevala po načrtani poti, pa tudi ljudje naj ne bi imeli tako dolgoročnega potrpljenja v čakanju na boljše čase. Možnosti za zaključitev reform so tako slonele na veri volivcev v upravičenost reform tako na kratki kot dolgi rok.

4.2.1. Fiskalna politika

Po sprejetih kratkoročni finančni strategiji v letu 1979, ki je bila oznanjena leta 1980, v proračunu pa uveljavljena šele leta 1981, je vlada kljub vedno višji nezaposlenosti in zmanjševanju proizvoda uvedla najstrožji proračunski plan v povojnem času. Glavna naloga nove finančne politike je bila povišati zaupanje v vladno strategijo drastičnega zmanjševanja inflacije, ki je kmalu začela kazati pozitivne učinke. Kljub višanju proizvoda pa se nezaposlenost v tem času ni zmanjševala. Razlog gre iskati predvsem v nepripravljenosti podjetnikov za zaposlovanje dodatne delovne sile pred dolgoročnejšim gospodarskim razcvetom. Proračuna za leti 1982 in 1983 sta nalogo nadaljevala predvsem z ohranjanjem in izboljševanjem ravnotežja med proračunskimi prihodki in odhodki, sprejetimi v letu 1981, poleg postopnega preoblikovanja mikroekonomskih pogojev z zviševanjem davkov na dividende, indeksaciji kapitalnih prihodkov idr. Po mnenju načrtovalcev proračunske politike pa je bila Velika Britanija kljub rigoroznemu proračunu še vedno ena manj strogih evropskih držav.

4.2.2. Denarna politika

Propad brettonwoodskega sistema deviznih tečajev in omajano zaupanje v ameriški dolar je potrdilo evropske poglede na potrebo po obstoju nadomestne valute. V tem okviru je bila leta 1979 prvič predstavljena ideja o evropskem denarnem sistemu. Ob začetku mandata je konzervativna vlada podedovala visoko stopnjo rasti količine denarja v obtoku, tako da se je ob koncu sedemdesetih denarna baza povečevala za 15 odstotkov letno. Če bi vlada pustila naraščanje količine denarja v nespremenjenem obsegu, bi državo po predvidevanjih doletela inflacija v višini najmanj 10% letno. Zato je vlada pripravila dva ukrepa, ki sta pomenila predvsem nov zagon za bančni sektor; prvi ukrep je bil ukinitvev vseh menjalnih kontrol med funtom in tujimi valutami. Tako banke niso bile več omejevale v deviznem poslovanju. Drugi ukrep pa je pomenil ukinitvev regulacije in diskriminacije v zvezi z bančnim depozitnim delovanjem (interest-bearing eligible liabilities IBELs) imenovanim KORZET, kar je bankam omogočilo konkurenčno delovanje na trgu, s katerega so bile prej v veliki meri izključene (The Economic System in the UK, 1985, str. 323).

Tudi Centralna banka je morala v tem obdobju spremeniti način delovanja. Njene posojilne operacije so morali zmanjšati. Količina denarja v obtoku naj bi se spreminjala samo z operacijami na odprtem trgu, večinoma z odkupi ali prodajami instrumentov denarnega trga, občasno pa tudi z reodkupnimi sporazumi. Cilj je bil nadzorovati obrestno mero za 7-dnevne depozite v neobjavljenem okviru 2 odstotkov. Na ta način bi trg dobil možnost določanja dolgoročneje obrestne mere. Razen zmanjšanja vpliva politike na višino obrestne mere in hitrejšemu odzivanju na potrebne spremembe pa se prizadevanja niso odražala v večanju zaupanja v samo denarno politiko.

4.3. PRIBLIŽEVANJE VOLITEV LETA 1982–1983

Ob koncu prvega mandatnega obdobja konzervativcev so se pokazali tudi prvi pozitivni učinki novega vladnega programa. Na spremembe gospodarske politike se je realni sektor odzval z zmerno rastjo, inflacija pa je ostajala na nizki stopnji. Vlada je končno ustvarila okvir za finančno stabilnost. Edino, kar je v tem času zaviralo zaupanje in gospodarski razvoj, je bilo približevanje volitev in z njimi možnost spremembe vlade in novih političnih pritiskov.

Po predvidevanjih vladajoče stranke bi zamenjava vlade pomenila depreciacijo funta, inflatorno povečanje privatnega povpraševanja in drastično povečanje v omejitvah in kontroli (Walters, 1986, str. 99).

Ugibanja o izidu volitev so povzročila 15-odstotni padec efektivne obrestne mere od novembra 1982 do marca 1983. Možnost povišanja cen nafte in naftnih derivatov pa je še bolj razgrela predvolilno ozračje. Kljub volilnim obljubam laburistov o ekspanzivni vladni politiki, ki naj bi jim prinesla dodatne volilne glasove, pa so se konzervativci odločili ostati zvesti svojim že sprejetim načelom gospodarskega programa. In upravičeno ostali na oblasti.

4.4. POSLEDICE PRVEGA VLADNEGA MANDATA

V začetku mandata je bila glavna in najočitnejša posledica predvsem velik padec bruto domačega proizvoda zaradi ostre fiskalne politike, ki pa je v kombinaciji z denarno politiko prinesla zeleno zmanjšanje inflacije. Nadaljnja restriktivna finančna politika pa je povzročila višanje menjalnega tečaja in težje razmere za ohranjanje pozitivne trgovinske bilance.

Vendar pa so se kazali tudi pozitivni premiki na področju večje produktivnosti in zmanjševanju (sicer zelo počasnem) nezaposlenosti, potem ko je ta v obdobju 1979–1981 dosegla svoj vrhunec (Walters, 1986).

4.4.1. Reforma javnih podjetij

Javne službe v gospodarstvu imajo predvsem namen zagotoviti ustrezno stopnjo gospodarske rasti, saj tržni mehanizem sam po sebi tega ni sposoben. Javna podjetja so ustanovljena zato, da določajo tempo nacionalne in sektorske rasti, njihova prisotnost pa ne pomeni niti ukinitve privatnih podjetij niti zanikanje tržnega mehanizma. Sodobna gospodarska teorija oporeka državni intervenciji zlasti zaradi relativno slabih uspehov podjetij pod državno kontrolo. Tako se je oblikovala teorija privatizacije, katere glavna ideja je, da predstavlja prenos proizvodnih in storitvenih dejavnosti v privatni sektor ter osvoboditev tržnih sil pred poseganjem države v napredek družbe in nudi izboljšanje blagostanja državljanov.

Ameriški ekonomist Nowotny pripisuje javnim podjetjem dve osnovni značilnosti:

1. velik del družbe je odvisen od proizvodov in storitev javnih podjetij, ki jih mora vsak posameznik kupiti, sicer trpi pomanjkanje,
2. javno podjetje (proizvajalec) je veliko močnejše in vplivnejše kot odjemalci oziroma porabniki. S tem ima neupravičeno pridobljeno prednost.

Področja delovanja javnih podjetij so zelo raznolika. Največkrat poslujejo na področju elektrogospodarstva, distribucije plina, vodnega gospodarstva, telekomunikacij, poštnega, železniškega, cestnega in letalskega prometa (Zavrl, 1992, str. 4).

Odločilen dejavnik, ki je motiv za nastanek in obstoj javnega podjetja, je javni interes. Javni interes določa vlada v sodelovanju z ostalimi političnimi oblastmi in strankami, zato je podvržen spremembam v vladi kot tudi v političnem in gospodarskem življenju države. Cilji javnega interesa se dosegajo preko političnih direktiv za izvajanje modernizacije in rekonstruiranje industrije, stimuliranje razvojno raziskovalnih dejavnosti, uvajanje novih tehnologij, vzdrževanje in povečevanje zaposlenosti in regionalni razvoj. Privatna podjetja sicer lahko zasledujejo nekatere od teh ciljev, toda njihova primarna naloga je poslovna učinkovitost.

Usklajevanje političnih ciljev z avtonomijo javnih podjetij je v praksi težko določljivo ravnotežje. Če je avtonomija prevelika, obstaja nevarnost zanemarjanja izvajanja ciljev, ki so v javnem interesu. Po drugi strani pa prevladovanje političnih ciljev in vladnih intervencij v podjetju ogroža njegov poslovni interes.

Ker so vladne intervencije pogoste, večkrat posredne kot neposredne, prikrite in neopazne, je zelo težko ločiti politična navodila od poslovnih odločitev in s tem kontrolo od avtonomije (Zavrl, 1992, str. 7).

Medtem ko je nacionalizacija povojni fenomen, je koncept javne korporacije kot dominantne organizacijske oblike javnega podjetja v Veliki Britaniji mnogo starejši. Javne korporacije so se namreč pojavljale že od leta 1908 dalje (Port of London Authority) – BBC 1926, London Passenger Transport Board 1933. Zaradi strateške pomembnosti so bile železnice in premogovništvo že v času prve svetovne vojne pod nadzorstvom države. Po drugi svetovni vojni so obe panogi nacionalizirali zaradi izredno slabega stanja. Torej bi pretiravali, če bi trdili, da je bila izvolitev laburistične vlade povod za nacionalizacijo. Naslednji dokaz, da privrženost eni ali drugi politični struji ni glavni argument za ali proti nacionalizaciji, je nacionalizacija podjetij Rolce Royce in British Leyland v času konzervativne vlade, torej v času, ko je bila prevladujoča ideologija proti takšni potezi. Torej so bolj kot politični gospodarski vzroki tisti, ki narekujejo izvajanje nacionalizacije.

Zgolj poddržavljenje nekega monopolističnega podjetja ne vodi k zmanjšanju neučinkovitosti, ker zaposleni v takšnem podjetju nimajo spodbud za izboljšanje učinkovitosti. Niso se prisiljeni boriti za doseganje čim večjih dobičkov za delničarje, ki bi sicer lahko odstavili vodstvo podjetja, niti da bi preprečili drugemu podjetju, da prevzame podjetje oz. tudi ni nevarnosti pred stečajem. Vodstva podjetij ponavadi celo izvajajo pritisk na državno upravo, da dobijo na razpolago dodatna finančna sredstva, sindikati pa imajo večjo možnost, da uspešno uresničijo svoje zahteve po povečanju plač. Vendar pa je razlog padajoči popularnosti nacionalizacije panog in državnemu vmešavanju v korist pešajočih vej gospodarstva ali podjetij v neopravičljivem financiranju proračunskih subvencij z novimi davki dejavnosti, ki so na ta način onemogočene pri doseganju realizacije optimuma: »Privatni sektor proizvaja produkte in storitve, ki jih rabimo za izvoz. Na ta način omogočamo uvoz in osnovo za financiranje javnega sektorja. To pomeni, da privatnega sektorja ne smemo obremeniti preveč. Vsak delavec, ki zapusti privatni sektor in se zaposli v javnem, bo zmanjšal produktivnost privatnega sektorja in ga hkrati obremenil.« (The Economic Legacy 1979–1992. Citat Margaret Thatcher, 1992, str. 98).

Prednosti privatnih podjetij je dokazal v svoji raziskavi Pryke, ki je pripravil primerjave na treh področjih v Veliki Britaniji. Primerjal je podjetja civilnega letalstva, ladjarstva in distribucije plina ter elektrike. Zaključki raziskav so pokazali, da javna podjetja poslujejo slabše od privatnih. Eden od razlogov za tako stanje naj bi bil v tem, da v privatnem sektorju konkurenca odstrani manj uspešna podjetja in tako za primerjavo z državnimi ostanejo samo tista privatna podjetja, ki konkurenco preživijo in so torej dobra.

Raziskave torej kažejo, da sama privatna lastnina ne vsebuje neke prednosti glede učinkovitosti. Obstajajo namreč učinkovita in neučinkovita privatna podjetja. Prenos lastništva iz državne v privatno sfero še ne zadostuje, da bi se poslovanje podjetij izboljšalo. Pomembna je namreč konkurenca, ne samo lastninska struktura. Privatizacijo izvajajo po vsem svetu, vendar je nikjer niso uvedli tako hitro in v taki meri kot v Veliki Britaniji. Ob prvem mandatu konzervativcev leta 1979 je znašal delež javnih podjetij v BDP skoraj 11,5, ob njihovi tretji izvolitvi pa le še 7,5 odstotkov, kar je tretjino manj. V tem procesu je več kot milijon zaposlenih prešlo v privatni sektor.

Privatizacija je po definiciji B. Hurla mogoča na tri načine:

1. denacionalizacija, ki pomeni prodajo premoženja (aktivne) javnega sektorja,
2. deregulacija oz. liberalizacija kot odstranitev pravnih ovir za vstop na prej zaščiten trg z namenom, da se omogoči konkurenca privatnih podjetij,
3. franšizing kot oblika privatnega prevzemanja produkcije in distribucije javnih storitev in dobrin.

J. Vickers in G. Yarrow navajata sedem ciljev privatizacije (Zavrl, 1992, str. 23):

1. izboljšati učinkovitost,
2. zmanjšati zadolževanje javnega sektorja,
3. zmanjšati vmešavanje vlade pri podjetniškem odločanju,
4. olajšati probleme javnega sektorja pri določanju plač,
5. širitev delničarstva,
6. spodbujati delničarstvo zaposlenih,
7. pridobiti politično prednost.

Pri transferu državnega monopola v privatni sektor se oblikuje posebno regulacijsko nadzorstvo. V Veliki Britaniji so pri privatizaciji javnih podjetij na področju naravnih monopolov ustanovili t. i. agencije za regulacijo (pri podjetju British Telecom OFTEL - Office of Telecommunications, pri podjetju British Gas OFGAS, pri elektrogospodarstvu OFFER, pri vodnem gospodarstvu pa OFWAT).

V kontekstu privatizacije sta najpomembnejši dve dejstvi: država privatizira predvsem zaradi prevelikega finančnega bremena, ki ga povzroča javni sektor, privatno podjetje pa sodeluje v procesu privatizacije le v primeru, da mu to prinese dobiček (zanj je privatizacije le dobra naložba). Je pa privatizacija privlačna tema za predvolilne boje.

5. DRUGI MANDAT KONZERVATIVNE VLADE 1984–1988

Po težkem začetku prvega mandata konzervativcev v letu 1979, kjer se je vlada ubadala z visoko inflacijo in naraščajočo nezaposlenostjo, je restriktivna politika pripomogla k izboljševanju gospodarskega položaja. Glede na OECD-povprečje je imela Velika Britanija v tem obdobju višji porast proizvoda kot druge članice. Na tej osnovi so se odprle tudi

številnejše poti za bolj učinkovito razreševanje problema nezaposlenosti, ki pa je že bilo nižje v primerjavi s povprečjem OECD. Inflacijo so ohranjali na relativno nizki ravni, vendar pa je bilo njeno zniževanje zaradi velikega porasta proizvoda upočasnjeno. Ob še vedno strogi fiskalni politiki se je finančni deficit znižal pod 1 % BDP, kar je bilo omogočeno predvsem s temeljito davčno reformo.

Privatna potrošnja je zasegla velik delež v agregatni potrošnji, razlog pa je predvsem v najnižji stopnji varčevanja v zadnjih treh desetletjih. Zaradi močnejšega domačega trga je izvoz porasel, vendar pa so se rezultati v trgovinski bilanci slabšali na račun izredno povečanega uvoza. Pritiski na zvišanje deviznega tečaja so povzročili tudi nepričakovano nižjo obrestno mero. Kot rezultat te pa se je povečalo povpraševanje prebivalstva po hipotekarnih kreditih za nakup nepremičnin. Na ta način so se investicije sicer zvišale, problem pa je nastal, ker se je prebivalstvo kot tradicionalni lastnik finančnih presežkov naenkrat znašlo v deficitu, kar je za seboj potegnilo tudi vso bilanco. Povpraševanje se je na račun manjšega privatnega varčevanja povečalo. Padec varčevanja pojasnjujejo z nižjo inflacijo, ki je zmanjšala potrebo po ohranitvi realne vrednosti finančnega premoženja. Povečana vrednost privatnega premoženja skozi osemdeseta leta je ravno tako zmanjšala potrebo po novem varčevanju, poleg tega pa je višja vrednost pokojninskih skladov zmanjšala prispevke za pokojnine (OECD Economic Surveys 1987–1988 Great Britain, 1988, str. 21).

Močno povečanje proizvoda je bilo spremljano z relativno skromnim povečanjem zaposlenosti. Razlog je bil v povečanju nadurnega dela. Nova delovna mesta so odprli predvsem v bančnem in finančnem sektorju, zavarovalništvu, distribuciji, javnem sektorju in izobraževanju. Višje samozaposlovanje so povzročile spremembe v davčni politiki in raznovrstnih, vladno podpiranih možnostih. Vendar pa je bil še vedno velik delež delavcev, zaposlenih za polovični delovni čas. Ostrejši pogoji na trgu dela so poleg povečane produktivnosti in uspešnosti privedle tudi do pritiskov na plače. Glede na to, da je bila naravna stopnja nezaposlenosti v državi dobro vzpostavljena, so analitiki opozarjali, da ima večjo vlogo kot stopnja povečanja nezaposlenosti že samo dejstvo, da je nezaposlenost višja. To je verjetno povezano s velikim številom dolgoročno nezaposlenih z majhnimi možnostmi konkuriranja na trgu dela ter z močno in dominantno zaposleno delovno silo, ki je preprečevala iskalcem zaposlitve zniževanje plač.

Med letoma 1980 in 1983 je vlada stopnjo inflacije drastično zmanjšala, po tem letu pa je bil ta padec upočasnjen. Sredi osemdesetih let so postala mnenja tistih, ki so trdili, da se gospodarstvo na podlagi naraščajočega povpraševanja, proizvodnih možnosti in pojavljajočega pomanjkanja delovne sile pregreva ter da je samo vprašanje časa, kdaj bo inflacija spet porasla, vedno glasnejša. Na to so opozorile predvsem naraščajoče cene nepremičnin. Vpliv na denarno politiko v zadnjih letih je imel tudi povečan pritok kapitala v državo, predvsem na osnovi višjih obrestnih mer. To je povzročilo povišan pritisk na zvečanje deviznega tečaja, kar je vlada do 1987 z intervencijami na deviznem trgu sicer uspešno kontrolirala. V letu 1988 pa so se kot posledica kupovanja deviz na trgu devizne rezerve v enem letu podvojile na 25 milijard funtov. Povečanje rezerv je bilo za Veliko Britanijo kot eno večjih in pomembnejših držav na začetku sicer dobrodošlo, saj so gospodarske težave skozi leta rezerve dodobra izčrpale, vendar pa nadaljnje intervencije niso bile niti zaželjene niti primerne. Ker so domača razmere še vedno potrebovale dokaj restriktivno denarno politiko, je vlada v marcu 1988 dovolila povišanje deviznega tečaja. Glavni nalogi Srednjeročne finančne strategije sta ostajali enaki: to sta bili skrb za cenovno stabilnost in gospodarsko rast.

Konec osemdesetih si je britansko gospodarstvo očitno opomoglo – tako domače kot tuje povpraševanje je v zadnjem času naraščalo. Zmanjšanemu privatnemu varčevanju in povečanemu povpraševanju je sledilo večje investiranje gospodarstva. Gospodarska rast je sledila povečani konkurenčnosti domačega gospodarstva po padcu deviznega tečaja. Tudi nezaposlenost se je začela zmanjševati, predvsem zaradi številnih vladnih programov izobraževanja in zaposlovanja pa tudi zaradi okleščanja podpore nezaposlenim. Povečano domače povpraševanja pa je razen ugodnega učinka na domače gospodarstvo povzročilo tudi slabše rezultate v zunanjetrgovinski bilanci zaradi povečanega uvoza (OECD Economic Surveys 1987–1988 Great Britain, 1988, str. 82).

Vendar gospodarske napovedi za konec desetletja za Veliko Britanijo niso bile najbolj ugodne. Zaradi povečanega deviznega tečaja je sledil padec v zunanji konkurenčnosti, slabša neto trgovinska bilanca pa naj bi vplivala tudi na rast BDP. Investicije so bile po predvidevanjih še vedno močne, privatno povpraševanje pa naj bi postalo skromnejše, predvsem zaradi večjega varčevanja. To je bil tudi najpomembnejši znak, da gospodarstvo postaja močnejša.

5.1. THATCHERIZEM IN BRITANSKA VOJAŠKA INDUSTRIJA

V vojaškem žargonu se je doba Margaret Thatcher začela z `Novo hladno vojno`, sovjetsko invazijo v Afganistanu ter Reaganovim pospešenim oboroževanjem v Ameriki. Doba se je zaključila s koncem hladne vojne, planiranim zmanjševanjem potrošnje, namenjene vojski, ter iraškim napadom na Kuvajt. Nasprotno vzdevku, ki ga je ministrska predsednica zaradi značilnosti vladanja dobila (`Železna lady`), je predvsem v drugi polovici osemdesetih prinesla najbolj silovite spremembe v državni vojaški industriji po koncu druge svetovne vojne. Gonilo sprememb je bilo v vojaški industriji (MIC; Military-Industrial Complex; Dwight Eisenhower) podobno kot v ostalih vejah gospodarstva zmanjšanje javne porabe in državne intervencije v poslovne odločitve podjetij. To so zagotovili s privatizacijo javnih podjetij in vpeljevanjem konkurence (The Economic Legacy 1979–1992, 1992, str. 97).

Zmanjševanje moči MIC-a je postajalo pomembno zaradi prevelike povezanosti politike in vojaške industrije ter zaradi možnih nasprotnih interesov med politiko in vojsko. Največja bojazen je bila, da bi vojaška industrija postala sama sebi namen in z močnimi vojaškimi lobiji glavni ekonomski zajedalec gospodarstva. V primerjavo lahko vzamemo Pentagon v ZDA, ki je bil s planskim gospodarstvom, brezplačnim zdravstvenim varstvom, darežljivim pokojninskim sistemom in podobnim opisan kot eden največjih socialističnih sistemov zunaj `železne zavese`. Z vojaško grožnjo državi porabo v vojaške namene ne moremo označiti kot nepomembne, vendar pa je imela britanska vlada upravičene dvome v učinkovitost svoje vojske in njene opreme.

Do leta 1985 je konzervativna vlada z razliko v privatizaciji določenih podjetij—vojaških dobaviteljev, sledila trendom, ki so jih postavili laburisti. Kasneje pa je močno zmanjšala vojaško porabo in vpeljala v industrijo konkurenco. Ta zasuk je pomenil pomembno prelomnico v dobičkonosnosti vojaške industrije, začetek reorganizacije in internacionalizacije. Med letoma 1986 in 1991 se je vojaški proračun zmanjšal za 12 %, do leta 1994 pa naj bi se poraba zmanjšala za dodatnih 6 %. Predvidena poraba v vojaške namene je tako v tem obdobju znašala 3,5 % BDP.

Zaježitev moči vojaške industrije je tako narekovalo, da podjetja ostanejo še naprej v privatni lasti; problem javnega lastništva je predvsem v privilegiranem položaju javnih podjetij, v možnosti izsiljevanja projektov, najpomembnejše pa je postalo, da država za obrambo dobi produkte, ki jih v danih razmerah rabi, po najugodnejši ceni.

5.2. PEŠANJE POLITIČNE MOČI MARGARET THACHER

Ko je sredi osemdesetih že kazalo, da uspešnost britanskega gospodarstva narašča (kar se je primerno ujemalo s parlamentarnimi volitvami leta 1987), je konec desetletja ponovno kazal na vrnitev recesije. Inflacija, ki so jo uspešno zaježili, se je ponovno začela višati; večal se je tudi izvozni deficit. Vendar pa gospodarstvo ni bilo edino, ki je začelo kazati neposlušnost. Tudi v sami stranki je zaradi nepopustljivosti in vztrajanja pri svojih pogledih ministrska predsednica Margaret Thatcher doživljala nerazumevanje in končno upor. Prvi znak, da se nekdanja složna stranka razceplja, so bile redne letne volitve (načeloma rutinske) za predsednika vladajoče stranke. Michael Heseltineu sicer v nameri prevzeti predsedniško mesto ni uspel, je pa nazorno pokazal, da so v stranki pripravljene na spremembe.

Največ kritik je premierka doživljala predvsem zaradi svojega odpora do Evrope in favoriziranja posebnih odnosov z ZDA. Kakor Britanci niso bili nikoli pretirano navdušeni nad prevelikim povezovanjem s celino, pa naj bi analitiki trdili, da različnost mnenj o privlačnosti evropske integracije ni prinesla samo nekaj odstavitev v ministrskem kabinetu in razkol v vladajoči stranki, ampak je ogrozila tudi državne interese. V strahu pred državnim protekcionizmom, bruseljskimi birokrati in delno izgubo nacionalne samostojnosti je Margaret Thatcher na srečanju Evropske skupnosti v Rimu leta 1990 edina nastopila proti tesnejšim monetarnim povezavam med članicami. Zaradi nespremenljivosti svojih stališč je zato po dolgotrajnih sporih zunanji minister sir Geoffrey Howe odstopil in javno protestiral proti 'evrofobiji' Železne dame (Zanič-Nardini, 1990).

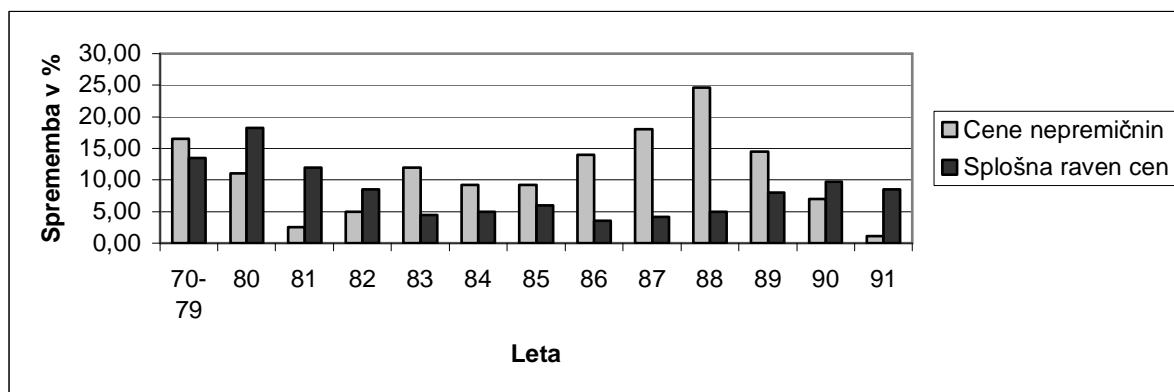
6. ZAČETEK DEVETDESETIH IN ČETRTE MANDAT KONZERVATIVCEV

V poletju 1990 je gospodarstvo Velike Britanije zašlo v veliko depresijo, kar je razumeti kot odgovor na ostrejšo denarno politiko. Slabšanje gospodarskih razmer naj bi se v začetku 1991 ustavilo in se tekom leta začelo popravljati. Predpostavljali so padanje inflacijske stopnje, zaskrbljujoče pa je postalo ponovno naraščanje nezaposlenosti, ki naj bi v maju 1991 po pričakovanjih znašalo 2,5 milijona nezaposlenih. Za obdobje 1987 in 1988 je bilo značilno naraščanje domačega povpraševanja, tako da je agregatno povpraševanje v 1988 preseglo potencialni proizvod. Povečanje povpraševanja se je kazalo v večjem investiranju in naraščanju povpraševanja predvsem po hipotekarnih kreditih. Raven nezaposlenosti je v letu 1989 padla pod 6 %, kar je povečalo pritisk na stroške dela in cene (OECD Economic Surveys 1990–1991 Great Britain, 1991, str. 11).

Makroekonomske napovedi so v tem obdobju spregledale pregrevanje gospodarstva. Problem planiranja je bil največji zaradi pomanjkanja preteklih makroekonomskih podatkov. Zelo optimistični pogledi vlade na strukturne reforme in dosežke v gospodarstvu (zmanjšanje nezaposlenosti ter inflacije, dvig gospodarske rasti) pa je povzročilo tudi močno zaupanje v prihodnost gospodarstva. Liberalizacija finančnih trgov in naraščanje cen nepremičnin skupaj

z velikim privatnim zadolževanjem sta bila najpomembnejša faktorja zasuka v gospodarstvu. Pomemben del zadolževanja je bil najverjetneje namenjen financiranju tekoče potrošnje in ne samo nakupu nepremičnin. Vendar pa je bila rast cen nepremičnin najvišja med članicami skupine G5.

Slika 3: Odnos med cenami nepremičnin in splošno ravnijo cen

Vir: OECD Economic Surveys 1990–1991 Great Britain, 1991, str. 13.

Investiranje v gospodarstvu je v treh letih do 1989 naraslo za 43 %, razlogi pa so v naraščanju proizvoda, večjem zaupanju v stabilnost gospodarstva in visoki stopnji izkoriščenosti proizvodnih kapacitet. Naraščajoče investiranje je bilo v veliki meri financirano z zadolževanjem, ki je v letu 1989 v gospodarskem sektorju doseglo rekordnih 22 milijard funtov.

6.1. RECESIJA

Padec privatnega povpraševanja skupaj z višjo obrestno mero je že tako oslabiljenemu gospodarstvu zadalo nov udarec, ki je z novim zalivskim konfliktom povečalo stanje negotovosti. Britanska vlada je v osemdesetih letih ustvarila približno 3 milijone novih delovnih mest, kar je bil daleč najboljši rezultat med največjimi evropskimi državami. Vendar pa je recesija v začetku devetdesetih letih povzročila ponovno naraščanje nezaposlenosti, samo v letu 1990 je bilo odpuščenih skoraj 600.000 delavcev. Po OECD standardizaciji nezaposlenosti je ta v maju leta 1991 znašala 9,2 % celotne delovne sile, kar pa je bilo še vedno pod povprečjem ostalih pomembnejših evropskih držav.

Podobno kot v drugih evropskih državah pa je vlado čakalo spoprijemanje z naraščajočo stopnjo naravne nezaposlenosti, kar je pomenilo dodatne napore na področju dodatnega izobraževanja in pomoči pri pridobivanju delovnih izkušenj, predvsem težje zaposljivim skupinam kot so predvsem mladi in pa ljudje, ki so nezaposleni že dalj časa. Pomembna je postala čim večja mobilnost delovne sile in zato tudi večja fleksibilnost pri samih vladnih programih, saj lahko samo usposobljena delovna sila s strokovnim managementom in ustrezno kapitalsko podporo konkurira v svetovnem merilu.

Vlada je v tem času izvajala fiskalno politiko, primerno recesiji, čimbolj nevtralnno ter predvsem v skladu z uravnoteženo bilanco. Vendar pa je politika javne porabe in davčna politika dobe Margaret Thatcher pustila pomembne posledice na javnih storitvah in distribuciji dohodka. Javna poraba je bila daleč pod povprečjem ostalih evropskih držav,

vendar razlika v socialni sferi ni izhajala iz morebitne britanske revščine, ampak samo iz različnih vladnih politik. To je bila direktna posledica vladne administracije, ki je zadržala potrošnja in davke, da bi privatni sektor v gospodarstvu lahko dosegal kar se da velike stopnje rasti.

Glede na porast realnega dohodka, ki se je pokazal v tem obdobju, bi vlada na neboleč način in tudi politično neproblematično lahko povečala davčne stopnje, da bi vladne finance postavila v korak z evropskimi. Toda konzervativna vlada je naredila prav nasprotno (OECD Economic Surveys 1990–1991 Great Britain, 1991, str. 90).

Glede na pritiske za izboljšanje socialnega stanja je bilo samo vprašanje časa, kdaj bo vlada začela ukrepati tudi na tem področju. Ker pa bi vsako povečevanje proračunske porabe pomenilo tudi močnejše obdavčenje (možni načini obdavčenja bi lahko npr. bili višji davki za najbolj premožne, višje mejne davčne stopnje za srednje dohodkovne razrede, višji prispevki za socialno zavarovanje in večji bencinski davki), je bilo javno mnenje zaradi odpora proti višjim davkom kljub vsemu naklonjeno trenutnemu socialnemu stanju.

Leta 1990 se je Velika Britanija priključila ERM – Evropskemu mehanizmu deviznih tečajev, s katerim so se zavezali, da bodo vzdrževali devizni tečaj funta v dogovorjenem razmerju do drugih valut evropskih članic. V tem obdobju je bilo značilno znižanje inflacije in obrestnih mer. Vendar pa je zaradi velikih razlik med državami članicami (predvsem gospodarskimi gibanji v Nemčiji po združitvi – nizka gospodarska rast, inflacijski pritiski, visoke obrestne mere, ter recesije v Veliki Britaniji – nizka gospodarska rast, inflacija, obrestne mere, ki so vzdrževale menjalno razmerje, nizko zaupanje britanskih investitorjev v denarno oblast) postalo vzdrževanje menjalnega sistema vse težje. Zato je postala deprecijacija funta neizogibna. Ker je bila denarna politika spričo boljših gospodarskih kazalcev že bolj ohlapna, se je sedaj v času vnovične recesije pokazala potreba po večji restriktivnosti, predvsem kar se tiče uravnavanja inflacije in držanja deviznega tečaja v 6-odstotnem okviru, določenim z ERM.

6.2. NAPOVEDI ZA GOSPODARSKI RAZVOJ V ZAČETKU 1990

Problema vladne Srednjeročne finančne strategije sta bila predvsem nezmožnost pojasnjevanja obnašanja denarnih agregatov, kar je onemogočalo trdnejša načrtovanja v času liberalizacije finančnih trgov, ter kontroliranja nominalnega BDP. Zato je vlada poleg protiinflacijskega programa začela večjo pomembnost priznavati tudi menjalnemu tečaju.

Trud vlade za pomoč gospodarstvu je v osemdesetih letih prinesel številne strukturne reforme za povečanje učinkovitosti in fleksibilnosti v gospodarstvu. Obvladovanje inflacije, deregulacija gospodarstva, liberalizacija finančnih trgov in privatizacija javnega sektorja, reforme za reševanje nezaposlenosti ter prenova davčnega sistema so najvidnejše aktivnosti vlade na gospodarskem področju. Vendar pa so vse te aktivnosti, predvsem pa zniževanje inflacije, zahtevale svojo ceno. Denarna politika je bila glede na dane razmere še vedno preveč pod vplivom vedno znova pojavljajočih se inflatornih pritiskov, saj je zaupanje v vladne načrte predvsem privatni sektor odvrčal od pretiranega varčevanja.

Leta 1992 je Velika Britanija izstopila iz ERM. Hkrati so se odločili za sistem drsečega deviznega tečaja. Pripravili so tudi predpostavke za novo denarno politiko, ki naj bi temeljila na eksplisnem inflacijskem cilju ter transparentnosti. Za inflacijski cilj so najprej določili v intervalu 1–4 % RPIX (hipotekarni obrestni izdatki) s ciljem, da do konca mandata leta 1997

znižajo inflacijo na raven spodnje polovice intervala. Inflacijski cilj so v letu 1995 spremenili v 2,5 % ali manj, s tem da je operativna odgovornost pri postavljanju inflacijskega cilja ter kratkoročnih obrestnih mer ostala v pristojnosti ministrstva za finance.

Bank of England je dobila avtonomijo pri določanju časa za spremembo obrestnih mer in pri objavljanju svojih gospodarskih ocen. Kljub znižanju inflacije reforme niso bile zadostne. Vloge in odgovornosti pri postavljanju denarne politike so ostale v veliki meri še zmeraj nejasne, vpliv kratkoročne politike pa prevelik, da bi povečali kredibilnost denarnih oblasti. Zato so bila inflacijska pričakovanja v tem obdobju konstantno nad štirimi odstotki.

6.3. BRITANIJA NA VOLITVAH 1992

Prvi znaki slabljenja vodilne stranke so sčasoma samo napredovali, zato je pred splošnimi volitvami 1992 premierka sama odstopila z mesta voditeljice stranke in ga prepustila svojemu namestniku Johnu Majorju. Vendar pa na takratnih volitvah ni bilo tako jasno, kdo bo v državi prevzel oblast. Poglavljajoča se recesija je v februarju povzročila odpust 40.200 delavcev, kar je dalo opoziciji poleg gospodarskih podatkov, ki so bili slabši od načrtovanih, novo močno orožje. Tako je februarska statistika pokazala 1,05 milijarde funtov zunanjetrgovinskega primanjkljaja, nezaposlenost pa je v istem mesecu dosegla 2,65 milijona ljudi, kar je znašalo 9,4 % celotne delovne sile. V zadnjem četrtletju predhodnega leta je BDP padel za 0,3 % v primerjavi s tretjim četrtletjem, na letni ravni pa je padec znašal 2,4 %.

Rast nezaposlenosti je bila v februarju sicer manjša od januarske, ko je ostalo brez dela 55.900 ljudi, vendar so se delodajalci odločili za drugi krog odpuščanj, odložen od jeseni, ko so verjeli optimističnim napovedim finančnega ministra Normana Lamonta, ki je takrat napovedoval skorajšnji konec recesije in okrevanje gospodarstva. Stagnacijo v industriji je dopolnjevalo poslabšanje stanja javnih financ. Proračunski deficit se je februarja povečal na 963 milijona funtov, kar je za 300 milijonov več, kot so napovedovali v Cityju, in to kljub dohodku 800 milijonov funtov od privatizacije državnih elektrarn. Celotni proračunski primanjkljaj je do aprila (do konca proračunskega leta) znašal 1,4 milijarde funtov, medtem ko je za enajst mesecev od februarja 1991 izkazoval 3,4 milijarde presežka. Slabi gospodarski podatki so kljub tako dolgi vladavini ene stranke in obilo možnostim dajali priložnost opoziciji, predvsem laburistom. Vodja laburistov Neil Kinnock, nekdanji radikalni sindikalni funkcionar, se je zavzemal za osebne svoboščine, ustrezno raven javnih služb, podpis socialne listine, ki brani delavske pravice (Margaret Thatcher jo je označila za marksistično), ter večje povezovanje z Evropo, saj je konzervativno stranko obtožil, da je vodila kratkovidno nacionalistično politiko, ki je izolirala Veliko Britanijo od Evrope. Laburisti naj bi si tudi prizadevali, da bi bil sedež EMI (Evropski monetarni institut) predhodnik evropske centralne banke v Britaniji, to pa brez pristopa k EMU ne bi bilo mogoče (S. J., 1992).

Kljub boju obeh strank in pričakovani zmagi laburistov je nepričakovano spet povedla konzervativna stranka. Položaj gospodarstva je bil eden odločilnejših dejavnikov, vendar je postalo najbolj pomembno, kdo bo gospodarstvo postavil na noge. Kljub očitkom laburistov, da so v času mandata konzervativci podcenjevali splošne družbene potrebe, na primer državno zdravstveno službo, šolanje in socialo, so konzervativci sami priznavali napake.

Problemi, ki so jih konzervativci s svojim delovanjem namesto reševanja še povečevali, so bili na primer: znižanje obrestne mere po borznem zlomu 1987, ko so odprli pot inflaciji in neustrezen občinski davek, ki so ga morali kasneje ukiniti oz. preoblikovati. Konzervativci so

predvsem poudarjali, da se recesija ni nanašala samo na območje Velike Britanije, ampak je zajemala vse vodilne države, in da bi laburistična vlada gospodarsko situacijo samo poslabšala. Značilnost laburistov (to so v predvolilni kampaniji tudi priznali) naj bi bilo predvsem povečanje davkov za kritje večjih stroškov na področju zdravstva, šolstva in sociale, davek pa bi šel večinoma na račun kakšnih deset odstotkov premožnejšega prebivalstva. V tem primeru pa so analitiki pričakovali negativno verižno reakcijo, zlasti na zelo pomembnem področju cen nepremičnin.

Poslovni krogi so skoraj soglasno podpirali konzervativce, predvsem zaradi strahov, da bo na oblast prišla stranka s socialističnimi težnjami (med drugim so obljubljali ponovno poddržavljenje vodnih podjetij in elektrarn), olajšanje po volitvah, ki se je pokazalo v vzponu cen delnic, pa so pripisovali tudi dejstvu, da kljub napovedim o volilni izenačenosti ni prišlo do obviselga (hung) parlamenta, ko niti ena niti druga stranka ne bi imeli absolutne večine in bi bila zaradi tega po vsej verjetnosti potrebna koalicijska vlada z vso nestabilnostjo in negotovostjo, ki bi jo to prineslo. Pričakovanja na finančnih trgih po volitvah so se nanašala na padec osnovne obrestne mere zaradi krepitev funta, kar je londonski Times komentiral: »Za dolgoročne investicije se je nebo nedvomno zjasnilo«. Za britansko gospodarstvo naj bi to pomenilo tudi povečan priliv kapitala, predvsem iz Amerike in Japonske, kjer ima marsikatero podjetje Veliko Britanijo za odskočno desko za prodor na trg Evropske skupnosti.

V zvezi s porazom laburistov pa ni bilo niti najmanj pomembno, da sta se dodatno zmanjšala moč in vpliv sindikalnih organizacij. Dejansko je bilo enotno stališče podjetnikov, da je bila glavna zasluga konzervativne vlade, da je pristrigla peruti mogočnim delavskim organizacijam. Zato so se uveljavile med drugim tudi čedalje bolj priljubljene in učinkovite japonske metode tovarniške organizacije, ko se uslužbenki in delavski sloj v podjetju združita in se razredno razslojevanje odpravi s tem, da vsi zaposleni usmerjajo svoj napor v blaginjo podjetja, s tem pa sindikat izgublja svojo vlogo militantnega, protikapitalističnega dejavnika. Podjetja tako še vedno ostajajo na paternalističnih osnovah (ni delavskega samoupravljanja), vendar je posvetovanje na dnevnem redu. Ta organizacijska metoda se širi zlasti v avtomobilski industriji, za kar je nudila primer reorganizacija podjetja Rover.

Glavni cilji nove konzervativne stranke z Johnom Majorjem na čelu pa so po volitvah postali nadaljevanje načrtov za privatizacijo železnic in premogovnikov, progresivno znižanje davkov in uporaba tržnega gospodarstva za reformo nacionalne zdravstvene službe (J. Š., 1992).

6.4. GOSPODARSKO STANJE SREDI DEVETDESETIH

V času vlade konzervativcev sta bili glavni značilnosti gospodarstva privatizacija javnega sektorja ter velik porast v produktivnosti rudarske in proizvodne industrije. Dejstvo, da porast v produktivnosti ni bil spremljan s porastom v višjem proizvodu, je nakazovalo velike izgube v zaposlenosti ter ogromne stroške, ki jih je prineslo vsako odprtje novega delovnega mesta. Delavci, ki so ostali zaposleni, so imeli v tem obdobju korist zaradi znatnega povišanja realne plače kljub temu da so postali pogoji dela bolj trdi. Nesorazmeren del povečane produktivnosti se je kazal tudi v povečanju dobička, od tega je bil znaten del izplačan v dividendah, poleg rasti v cenah delnic. Čeprav so se investicije konec osemdesetih povečale, so komaj dosegale raven investicij v sedemdesetih. Med možnimi razlogi za slabo investiranje so mnogi navajali škodo podjetniški samozavesti, ki jo je povzročila recesija v osemdesetih in kasnejše počasno okrevanje gospodarstva. Nesigurnost je povečevalo še veliko nihanje v

konkurenčnosti britanskih izdelkov zaradi gibanja deviznega tečaja ter tržnih pritiskov na dvig cen delnic.

Navidezna doba obilja v osemdesetih je bila omogočena bolj z redistribucijo kapitala od delavcev ter odpuščenih k lastnikom kapitala kot pa z višjo produktivnostjo. To redistribucijo so dopolnjevale spremembe v davčni politiki ter sistemu proračunske porabe. Tržne sile, ki jih je vlada Margaret Thatcher nehala nadzorovati, ter racionalizacija indstrie, ki je temu sledila, je kričeče odpovedala pri zagotovitvi dolgotrajnega temelja za prihodnjo rast. V letu 1994 so ekonomisti pričakovali, da so bile možnosti za vztrajno in stabilno gospodarsko rast v zahodni Evropi boljše kot kdajkoli po šestdesetih letih. Inflacijski in naftni šoki so imeli dolgotrajen in uničujoč učinek na gospodarsko stabilnost, vendar pa naj bi se jim gospodarski sistemi že prilagodili. Posebno stopnje inflacije so bile v splošnem na najnižji ravni v zadnjih desetletjih, tako da so tisti, ki so se bali ponovnih zviševanj splošne ravni cen, zanemarjali ne samo povečane proizvodne zmogljivosti gospodarstev, pač pa tudi strukturne spremembe v svetovni ekonomiji od osemdesetih let dalje in manjša inflatorna pričakovanja določevalcev cen ter potrošnikov.

Okrevanje ter naraščanje višine proizvoda v Veliki Britaniji je bilo spremljano z zmanjševanjem višine obrestne mere kljub strahu lastnikov delnic in finančnih trgov nasploh, da so obrestne mere tik pred ponovnim zviševanjem. V okolju nizke inflacije se je za Veliko Britanijo v letu 1995 pričakovala zmerna gospodarska rast v višini 3 odstotkov letno, kar naj bi vzdrževale fiksne investicije in pa neto izvoz. Glede na pričakovanja potencialne rasti proizvoda za 2 odstotka letno so se povečala tudi pričakovanja zmanjšanja nezaposlenosti oz. vsaj zaustavitev njene rasti. Tem obetajočim pričakovanjem pa je že začetek leta 1995 naredil konec. Povprečna rast BDP je padala od sredine leta 1994, v zadnjem kvartalu pa so zaznali celo negativno rast. V letu 1995 je tako nekaj manjših gospodarstev padlo celo v recesijo (to velja predvsem za Belgijo in Švico). Tak razvoj dogodkov je pogojevalo več stvari. Na splošno je bilo najpomembnejše, da je zaupanje potrošnikov v okrevanje gospodarstva ostalo na nizki ravni vse od leta 1993 zaradi slabih pogojev na trgu dela in zaradi neprepičanosti v stalnost bodočih prejemkov. Stanje je slabšala tudi možnost izgube dela, ki se je v primerjavi s preteklostjo še povečevala. Sektorji z večjimi prihodki, predvsem pa vladne službe, ki so bile do tedaj relativno imune na periodično višanje nezaposlenosti, so bile naenkrat postavljene pred dejstvo povečanja odvečne delovne sile zaradi tehničnih sprememb v delovnem procesu ter pomanjkanja povpraševanja (downsizing).

Tudi v privatnem sektorju je bilo očitno zmanjšanje povpraševanja, vendar so bili tu pomembni tudi drugi dejavniki; predvsem višji davki ter spremembe v socialnem zavarovanju pa tudi v zmanjševanju vladnih transferov so znižali razpoložljiv dohodek. Zato je povpraševanje privatnega sektorja padlo iz povprečja rasti 3 odstotkov letno v obdobju 1986 do 1990 na 2 odstotka (The Economic Legacy 1979–1992, str. 88).

Ekonomisti so upali, da bodo investicije, ki so si do leta 1994 opomogle, v naslednjem letu ohranjale zastavljene cilje, vendar pa je zmanjšano povpraševanje vodilo v počasno klestenje investicijskih planov. Skrb vzbujajoče pri tem je bilo, da se investicije niso osredotočale na večanje proizvodnih zmogljivosti, kar bi izboljšalo srednjeročne izglede za zaposlovanje, ampak je bil njihov cilj predvsem zmanjševanje stroškov in modernizacija kapitala. To se je odražalo v povečanju investicij v stroje in opremo, ki so se povečale za 7 odstotkov v primerjavi z 1,5–odstotnim povečanjem investicij v gradnjo.

Ta razvoj je bil odgovor na povečanje konkurenčnosti na svetovnih trgih pa tudi posledica želje po večjem dobičku v pogojih slabih in nezanesljivih pričakovanj glede rasti povpraševanja. Zaradi pričakovane nižje stopnje rasti gospodarstva so se zopet nižale tudi investicije (racionalizacija proti večanju proizvodnih zmogljivosti), ki pa je povratno vplivala na zmožnost gospodarske rasti in zaposlenost. Aktivnosti v gospodarstvu so bile podprte z višanjem izvoza, čeprav je bil neto izvoz sredi devetdesetih manjši kot v letu 1994 zaradi manjše blagovne menjave znotraj Evrope. Poleg splošnega zmanjšanja povpraševanja je imelo dodaten učinek na blagovno menjavo tudi spreminjanje višine obrestne mere.

Kratkoročne gospodarske napovedi zaradi celotnega gospodarskega stanja niso bile preveč optimistične. Pričakovana rast BDP je bila skoraj mesečno zmanjševana, prav tako sta padala poslovno zaupanje in zaupanje potrošnikov, medtem ko so osnovni kazalci na kapitalskih trgih in rast proizvoda kazali minimalno gospodarsko aktivnost. Vsi gospodarski kazalci so v drugi polovici devetdesetih let ob nespremenjeni gospodarski politiki kazali na ponovno večanje nezaposlenosti. Edina sprememba, ki se je kazala na kratkoročnem horizontu, je bilo pričakovanje nadaljnjega nižanja obrestne mere. Dodatno težavo so za Veliko Britanijo predstavljali Maastrichtski kriteriji, ki so se jim članice evropske monetarne unije morale začeti približevati, to pa je pomenilo tudi pritisk na britansko izvozno dejavnost v kontinentalno Evropo.

Drastičnega zmanjšanja nezaposlenosti, glavnega gospodarskega in socialnega problema v tem obdobju, analitiki niso pričakovali brez znatno višje stopnje gospodarske rasti kot pa je bila dejanska. Pomembno vlogo pri zmanjšanju nezaposlenosti je imela tudi politika na trgu dela, saj je podjetjem znižala stroške za zaposlovanje novih delavcev, za dolgoročno nezaposlene pa je reorganizirala šolski sistem in uvedla program uvajanja ter s tem povečala možnost njihove zaposlitve. Vsi ti naporji za večanje zaposlovanja pa niso mogli prinesiti uspehov pri tako nizki pričakovani stopnji gospodarske rasti. Strahovi, da bo povečano zaposlovanje pomenilo dodatne pritiske na zvišanje inflacije, so bili v danih razmerah pretirani; poleg analiz, ki so kazale, da je lahko zaposlenost višja brez inflatornih pritiskov, se je morala vlada soočiti tudi s problemom uravnoteženja potencialne inflacije z rizikom socialne in politične stabilnosti ob naraščanju števila ljudi na robu socialne integracije (Economic Survey of Europe in 1995–1996, str. 2–5).

Vendar pa so analize kazale, da bi vrnitev destabilizacije gospodarstva, ki ga je Velika Britanija doživljala v šestdesetih in sedemdesetih letih, zahtevala dvoje dejavnikov. Prvič bi morala vlada izredno povišati svoje izdatke in s tem prispevati večino k porastu gospodarske rasti. V letu 1994 so bili javni izdatki Velike Britanije za 10 odstotkov nižji od povprečja držav Evropske unije, kar je kazalo na to, da lahko država brez bojazni izdatke poveča predvsem na račun večjega investiranja v infrastrukturo, državne pokojnine in socialne izdatke, kjer je Evropa trošila bistveno več. Konzervativna stranka je v obdobju 1990 do 1994 dvignila procent javne porabe iz 40 na 45 odstotkov BDP (BDP je v tem obdobju zrasel le malenkostno), medtem ko so laburisti porabo med 1976 in 1979 znižali od 49 na 44 odstotkov (obdobje ciklične rasti). Potreba po zmanjševanju relativne rasti javnega sektorja je nastala zaradi zagotavljanja prostora in dajanje možnosti rasti privatnemu sektorju. V nasprotnem primeru bi se povečale možnosti ponovne vzpostavitve moči militantnih sindikatov in številnih stavk tako v javnem kot privatnem sektorju, ne glede na to, katere barve bi bila vlada.

Drugi dejavnik resne nevarnosti se je kazal v možnosti vladnega zaposlovanja, kot je bila praksa že v preteklosti. V tem primeru bi država postala delodajalec v skrajni sili, s čimer naj

bi se nezaposlenost znižala na raven nezaposlenosti v petdesetih letih. Davčne stopnje in stopnje javne porabe bi v tem primeru nezadržno porasle. Zahteve po državnem zaposlovanju so se sicer že pojavljale, saj naj bi država edina zmogla zaposliti nezadostno izobražene ljudi oz. delavce s premalo izkušnjami. Ponovna vzpostavitev države kot delodajalca v skrajni sili ter možnost nezadržne rasti stopnje javne porabe bi državo ponovno pahnila na pot bivših gospodarskih politik ter gospodarskega stanja, zaradi katerega je Britanija trpela od sedemdesetih let dalje. Čeprav so nekateri napovedovali, da ponovitev preteklega ni možno, saj bi lahko vlada rezultate višjih javnih izdatkov kontrolirala s protiinflacijskim programom ter dajanjem večje pristojnosti Bank of England, mogoča pa naj bi bila tudi priključitev Evropski monetarni uniji.

Mnogi so poudarjali, da se postavlja kratkovidnosti in pozabljivosti predhodnih gospodarskih napak v političnih in intelektualnih debatah previsoko ceno. Nepremišljenost pri uporabi gospodarskih politik v podobni kombinaciji, kakršno je enkrat že povzročila destabilizacijo, bi dovolila, da se vse negotovosti gospodarstva in splošnih družbenih pogojev znova pojavijo.

6.4.1. Velika Britanija v času zadnjega vladnega mandata

Stopnja rasti BDP je iz 4 odstotkov na letni ravni v prvi polovici leta 1994 padla na vsega 2 odstotka v prvi polovici leta 1995, posledica česar je bila tako strožja fiskalna politika kot tudi zmanjšana gospodarska aktivnost v drugih državah. Prav tako se je zmanjšala hitrost odpiranja novih delovnih mest in nezaposlenost, ki je padla z vrhunca 10,5 odstotkov v letu 1992 na 8 odstotkov. Med letoma 1993 in 1994 razlog za gospodarsko rast ni bilo več povpraševanje privatnega sektorja, ampak je glavno gonilo postal izvoz (IMF Annual Report 1996, Great Britain, str. 59–60).

Vlada je fiskalno politiko izvajala v okviru Srednjeročne finančne strategije. Leta 1994 je novembrski proračun stremel k zmanjševanju potreb po zadolževanju javnega sektorja od 6 odstotkov (v ta izračun niso bili vključeni prihodki od privatizacije javnih podjetij) v 1994/95 na 3,4 odstotka v 1995/96. Proračun naj bi pri takšnem tempu uravnotežili do leta 1998. Kot integralni načrt Srednjeročne finančne strategije je bil od leta 1992 kvantificirati raven inflacije v spodnjem delu okvira od enega do štirih odstotkov letno do leta 1997, po tem pa naj bi se inflacija stabilizirala v višini 2,5 odstotka ali manj. Kratkoročne obrestne mere so bile med septembrom 1994 in februarjem 1995 zvišane za 150 bazičnih točk, zato so analitiki poudarjali, da naj bi vlada v proračunu novembra 1995 ponovno poudarila svoje napore pri uresničevanju srednjeročne strategije.

Gospodarski analitiki so poudarjali pomembnost fiskalne politike pri dolgoročnem gospodarskem delovanju, naloga vlade pa je bila jasnejša opredelitev ekonomskih ciljev srednjeročne fiskalne politike. Britanske stopnje varčevanja, investiranja in potencialne višine proizvoda so se namreč v primerjavi z drugimi razvitimi državami kazale kot zelo nizke, zato se je predvsem višje varčevanje zdel pravi odgovor pri večanju proizvoda.

Zastavljanje zmanjševanja inflacije kot glavnega vladnega gospodarskega cilja z uporabo restriktivne denarne politike so ekonomisti označili kot zelo dobrodošlega gospodarstvu. Tudi transparentnost denarne politike je bila deležna pohval, predvsem javno objavljanje zapisnikov naj bi povečala trdnost zastavljenih ciljev ter izboljšala formulacijo politike. Prevladovalo je pa mnenje, da naj bi vlada bolj stremela k večji neodvisnosti centralne banke Bank of England, zlasti kar se tiče odgovornosti postavljanja politike obrestnih mer.

Tabela: Gospodarske napovedi za Veliko Britanijo v prvi polovici devetdesetih

	1992	1993	1994	1995 ¹
Domača ekonomija				
Realni BDP	-0.5	2.2	3.8	2.7
Povp. raven nezaposlenosti	9.7	10.3	9.3	8.3
Splošna raven cen ²	4.7	3.0	2.4	2.9
Zunanja ekonomija				
Izvoz	107.3	121.4	134.5	148.1
Uvoz	120.4	134.8	145.1	158.7
Zunanjetrgovinsko ravnotežje	-9.8	-11.0	-1.7	-7.4
Neto investicije	-1.7	-7.5	-9.7	-8.7
Neto portfolio investicije	-3.8	-37.7	50.4	-10.6
Nominalna efektivna obrestna mera	96.99	88.98	89.25	85.33 ³
Uradne rezerve (konec obdobja)	27.5	29.0	28.1	29.3
Finančne spremenljivke				
Proračunski prihodki (v mrd funtov) ⁴	223.0	231.0	250.8	278.2
Proračunski odhodki (v mrd funtov) ⁴	267.0	281.3	296.1	305.6
M0	2.4	4.9	6.4	6.2 ⁵
M4	3.1	5.0	4.2	6.1 ⁵
3M medbančna obrestna mera	9.6	5.9	5.5	6.7 ⁶
10-letna državna obveznica	9.1	7.5	8.2	7.9 ⁶

¹ Napoved; ² Brez hipotekarnih obresti; ³ Povprečje januar—september; ⁴ Napovedi Centralnega statističnega urada za fiskalna leta 1992/93, 1993/94 in 1994/95 ter iz predlaganega proračuna v Financial Statement in Budget Report za fiskalno leto 1995/96; ⁵ Povprečje januar—avgust; ⁶ September

Vir: National Statistics, 1995.

7. PRENOVA LABURISTIČNE STRANKE

Po smrti voditelja laburistične stranke Johna Smitha v letu 1994 je njegovo mesto prevzel Tony Blair. Takrat enainštiridesetletni vodja se je odločil za temeljito prenovo stranke z novim sloganom, ki je postal 'New Labour, New Britain' ('Novi laburisti, nova Britanija'). Postavljanje novih ideoloških temeljev so v stranki začeli z revizijo 'Clause IV' strankarskega statuta (Blair, 1996, str. 52):

»Laburistična stranka je demokratična socialistična stranka. Verjamemo, da lahko z močjo skupnega navora dosežemo več kot lahko doseže posameznik, tako da lahko ustvarimo pogoje v skupnosti, kjer so moč, bogastvo in možnosti na dosegu vsakomur in ne le peščici ljudi. Kjer so pravice, ki jih uživamo, enakovredne odgovornostim, ki jih prevzemamo. Skupnost, kjer ljudje lahko živijo skupaj svobodno, v duhu solidarnosti, tolerance in spoštovanja.«

V stranki so jasno povedali, da naj bi njihovo politično delovanje temeljilo na splošno sprejetih prepričanjih in vrednotah, ne pa na preživelih ekonomskih dogmah. Po propadu komunizma naj bi preživel socializem kot etični pogled, pri katerem je posameznik zmožen optimalnega delovanja samo v skupnosti, posameznik je odgovoren ne samo sebi, ampak tudi drugim, družba podpira posameznikove napore za delovanje znotraj nje ter pri katerem splošna humanost zahteva omogočiti človeku vredno življenje. Na ta način, ko naj bi postal socializem definiran kot social-izem, naj bi tudi laburisti lahko zaključili s preteklim in se od zgodovine učili, ne da so v njej okovani (Blair, 1996).

Novi Clause IV postavlja v ospredje vrednote skupnosti, socialne pravičnosti, demokracije, enakosti državljanov ter partnerstva. Laburisti naj bi v svojem delovanju združevali močan javni sektor in močan privatni sektor ter prvič spodbujali sodelovanje med obema z namenom doseči kar najvišjo zaposlenost. Prvič naj bi stranka jasno nastopila proti pristranskosti in

diskriminaciji ter se zavzemala za varovanje okolja in odpiranje države mednarodnim povezavam (Blair, 1996, str. 84).

8. VOLITVE 1997 – ZMAGA LABURISTOV

Pred volitvami so vse raziskave javnega mnenja kazale na zmago laburistov, saj je bila država po osemnajstih letih vladavine ene stranke pripravljena na spremembo, vendar pa je konzervativcem bolj kot volilna kampanija laburistov škodilo lastno obnašanje. Neenotnost, ki so jo pokazali v času pred volitvami, je odbijala tudi najbolj goreče privrženca.

Razlog, ki je povzročil razdvojenost stranke, je bila Evropska unija. Po raziskavah naj bi si v tistem času kar 40 odstotkov Britancev želelo izstopiti iz Unije, prav toliko pa jih je želelo v njej ostati. Kar je zadevalo skupno denarno valuto, ji je 58 odstotkov nasprotovalo, zanj pa se je zavzemalo le 22 odstotkov prebivalstva. Uradno britansko politiko, ki je takrat v zvezi z enotno evropsko valuto puščala odprte vse možnosti, je zagovarjalo 57 odstotkov Britancev. Premier Major je namreč zagovarjal stališče, da se bo vlada pogajala, dokler ne bo dokončno jasno, kakšni so pogoji, šele nato naj bi odločili, ali so za ali proti skupni valuti. Tu pa se je nahajal tudi glavni problem predsednika britanske vlade, saj je okoli 150 poslanskih kandidatov konzervativne stranke v izbruhu evroskepticizma v predvolilnem obdobju javno izjavljalo, da so bili proti skupni valuti, med njimi celo podpredsednica stranke Angela Rumbold ter dva nižja ministra. Po njihovem stališču so volivcem, katerih interes zastopajo, dolžni povedati, kaj mislijo. S tem stališčem so negirali vladno politiko in postavljali zlasti oba ministra, ki ju je vezala kolektivna odgovornost ministrskega sveta, v kočljiv položaj, opozicija pa je na ta način dobila močno orožje, da imajo Britanci vlado, ki se odkrito bojuje med seboj (Košak, 1997).

Na volitvah leta 1997 je laburistična stranka dobila večino, kakršne v zadnjih 165 letih še ni imela nobena stranka, tudi sami laburisti vse od svoje ustanovitve v začetku prejšnjega stoletja še niso dosegli takšnega uspeha. Neuspeh konzervativcev so pripisovali podkupljivosti, nemoralnosti in neetičnosti v stranki (zelo sporna je bila ponovna kandidatura Neila Hamiltona, ki je bil obtožen zaradi podkupovanja zato, da bi za vplivneže v parlamentu postavljaj vprašanja), zlasti pa zaradi neodločnosti, nespravljljive razdeljenosti zaradi evropskih zadev ter neljalnosti svojemu vodstvu.

Ugodna politična klima in pripravljenost Otočanov, da po osemnajstih letih zamenjajo vlado je bila pogojena tudi s prenovljeno laburistično stranko, saj prej s svojim levim stališčem niso bili sprejemljivi za srednji razred. Stranka se je pod vodstvom Tonya Blaira pomikala proti sredini in si zagotovila podporo med poslovniki ter celo med najbogatejšimi (Mihovilović, 1997).

Laburistom je po zaslugi zmerne zasuka v strategiji končno uspelo. Privolili so v kapitalizem svobodnega trga in obrnili hrbet socializmu (Kozmos, 1997). Stranka je obljubljala številne spremembe na bolje, od reforme šolstva in zdravstva, do odločnega spopada s kriminalom in do učinkovitejših javnih služb. Vendar pa z vztrajanjem pri nizkih davkih zdravstvo ne bo moglo dobiti denarja, ki ga je nujno potrebovalo. Stranka je volivce uspela prepričati, da se nova vlada ne bo ponižno pokoravala sindikatom niti spet nacionalizirala že privatizirano. Ni pa bilo v tistem času povsem jasno, kaj novi laburisti so. Ali so liberalni ali ne, se zavzemajo za centralizem ali ne, bodo v Evropi igrali konstruktivnejšo vlogo od konzervativnih predhodnikov in ali bodo s tolikšno večino v

parlamentu še pripravljene na reformo 'nepravičnega' večinskega volilnega, ki je tudi konzervativcem omogočil 18 letno vladavino.

9. GOSPODARSKA POLITIKA LABURISTOV

Današnje prevladujoče mnenje v zvezi z gospodarsko politiko je v bistvu nasprotje preteklemu (George, 1996, str. 476). Med denarno in fiskalno platjo gospodarske politike se v preteklosti ni razlikovalo. Uporabljali sta se v kombinaciji, podprti z različnimi instrumenti direktne kontrole, pri uravnoteževanju gospodarske rasti, zaposlenosti, uravnoveženi plačilni bilanci, deviznim tečajem in inflacijsko stopnjo. Tak sistem je povzročal velika gospodarska neravnotežja, na katera se je odgovarjalo s sunkovitimi spremembami v gospodarski politiki. To je vodilo v izrazito cikličnost s pogostimi finančnimi krizami, popačen je bil pristop k varčevanju in investiranju, kar je poslabšalo potencialno dolgoročno gospodarsko uspešnost.

Sedaj prevladuje mnenje, da na dolgi rok gospodarska rast in zaposlenost nista konfliktna cilja. Cilj gospodarske politike pa mora biti makroekonomska stabilnost. To je največji prispevek, ki ga da makroekonomska politika, in sicer direktno k povečanju trajne gospodarske rasti, minimalne nezaposlenosti in življenjskega standarda. Poleg tega pa so seveda nujne nekatere strukturne spremembe na ponudbeni strani, ki naj bi spodbujala gospodarsko fleksibilnost, kot npr. deregulacija, spodbujanje konkurenčnosti in podobno.

9.1. NOVI VLADNI PROGRAM

Po volitvah leta 1997 so laburisti podedovali gospodarstvo z določenimi prednostmi, vendar tudi s precejšnjimi napakami. Gospodarska rast je rasla po stopnji, ki je ni bilo mogoče vzdrževati, in z inflacijo, ki se je višala precej hitreje od pričakovanj. Poznani cikel rasti in recesije se je ponovno obrnil. Tako je imela država strukturni deficit, zadnja konzervativna vlada pa se je v letih 1996/1997 zadolžila za preko 27 milijard. Britanske dolgoročne obrestne mere so bile v povprečju za 2 odstotni točki višje od nemških ali francoskih in tudi na ta način odražale pomanjkanje zaupanja v britansko zagotavljanja obrestne stabilnosti. Produktivnost je še zmeraj zaostajala daleč za produktivnostjo drugih velikih gospodarstev, za okoli 20 odstotkov za nemško in francosko ter okoli 40 za ameriško. Tudi raven investicij je bila nizka; v Veliki Britaniji so v letu 1994 investirali za 15 odstotkov BDP, manj kot večina ostalih razvitih gospodarstev. ZDA so investirale v istem obdobju za 17 odstotkov, Francija 18 in Nemčija 22 odstotkov BDP (Building long-term prosperity for all, 2000).

Gospodarska strategija, ki jo vlada uresničuje od leta 1997, je predstavljena v predproračunskem poročilu za vsako proračunsko leto. Gospodarska strategija je skladna z vladno politiko trajnega razvoja – A better quality of life, ki jo je objavila leta 1999. Vlada v njej opozarja na pomen sočasnega obravnavanja ekonomskih, socialnih in okoljevarstvenih dejavnikov razvoja ter navaja štiri cilje, s katerimi poudarja svojo usmerjenost k sonaravnemu razvoju. To je socialni razvoj, ki je uvideven do potreb vseh ljudi, ima izdelan načrt učinkovitega varstva okolja, preudarnega izkoriščanja naravnega bogastva in ohranjanja visokih in stabilnih stopenj gospodarskih rasti ter zaposlenosti.

Gospodarska strategija za leto 2001, imenovana Building Long-term Prosperity For All, je bila predstavljena v predproračunskem poročilu novembra 2000 (Pre-Budget Report November 2000).

Za doseg osrednjih ciljev ohranjanja visokih in stabilnih stopenj gospodarskih rasti ter zaposlenosti je vlada oblikovala dolgoročno strategijo, katere namen je povečanje trendne stopnje rasti britanskega gospodarstva. Ker se hoče vlada torej hkrati izogniti inflacijski rasti, si mora prizadevati za povečanje stopnje, po kateri je gospodarstvo sposobno rasti v času, tako da si prizadeva za dolgoročno povečanje razvojnih možnosti oz. za povečanje razvojnega potenciala britanskega gospodarstva. V strategiji vlada navaja pogoje, ki morajo biti za to izpolnjeni:

- stabilnost: Za britansko gospodarstvo v zadnji tridesetih letih je značilna izrazita cikličnost. Nihanja družbenega proizvoda, inflacije in obrestnih mer povzročajo stroške in ovirajo planiranje, varčevanje in investiranje ter tako škodujejo dolgoročni potencialni rasti. Vlada je vpeljala nov koncept denarne in fiskalne politike. Oba temeljita na jasnih ciljih, dobro razumljivih pravilih, odprtosti in transparentnosti. S tem je uspela postaviti gospodarsko stabilnost; inflacija je blizu ciljne, javne finance so pod kontrolo, gospodarstvo raste in ustvarja nova delovna mesta. Cilj vlade je sedaj ohraniti in utrditi ekonomsko stabilnost in povečati potencialno gospodarsko rast.
- produktivnost: Je najpomembnejši posamični dejavnik gospodarske rasti. Britanska produktivnost zaostaja za produktivnostjo drugih razvitih gospodarstev. Cilj vlade je zato njeno povišanje in doseg take stopnje produktivnosti, ki bi bile višje kot v konkurenčnih gospodarstvih. Vlada bo zato spodbujala konkurenco, inovacije, podjetništvo, investicije, pridobivanje novih znanj in produktivnost javnega sektorja.
- zaposlenost: Povečanje stopnje zaposlenosti ni le pomemben dejavnik gospodarske rasti, ampak ima tudi širše družbeno-socialne razsežnosti. Zaposlitev je najboljša pot za izhod iz revščine in izključenosti iz družbe. Cilj vlade je spodbujanje programov zaposlovanja brezposelnih oseb in povečanje zaposlitvenih možnosti na celotnem geografskem področju za enakomernejši gospodarski razvoj po vsej državi.

Za povečanje življenjskega standarda je ključnega pomena močno in produktivno gospodarstvo, vendar gospodarska rast oz. bruto domači proizvod ne more biti edini kazalec narodne prosperitete. Zagotoviti boljšo kvaliteto življenja pomeni upoštevati številne faktorje, ki izhajajo iz povezanosti med gospodarstvom, okoljem in družbo:

- pravičnost: Izgradnja družbe, v kateri lahko vsakdo sodeluje pri ustvarjanju in delitvi gospodarske uspešnosti, odpravljanje revščine, zagotavljanje kvalitetnih javnih storitev, kot so zdravstvo in izobraževanje, zatiranje kriminala, reševanje stanovanjskih problemov, so le nekateri dejavniki, ki so pomembni pri izboljševanju življenjskega standarda.
- varstvo okolja: V gospodarsko strategijo je vlada vključila varovanje naravnega okolja in preudarnega izkoriščanja naravnega bogastva.

9.2. MAKROEKONOMSKA STABILNOST

Je predpogoj, ki ga mora vlada izpolniti, če hoče doseči zastavljene cilje. Nestabilnost škoduje investiranju in dolgoročni rasti, otežuje planiranje ter povzroča socialne in gospodarske stroške. V primerjavi z drugimi državami G7 je bila britanska ekonomska uspešnost v

prejšnjih obdobjih slabša. Zanj je značilna podpovprečna gospodarska rast, visoka inflacija in velika variabilnost višine produkta.

Vlada je pripravila nov makroekonomski koncept trajne dolgoročne gospodarske stabilnosti. Sestavljen je iz treh delov:

1. nov koncept denarne politike,
2. nov koncept fiskalne politike,
3. nov koncept javne potrošnje, ki je vsebovan v konceptu fiskalne politike.

Po zmagi laburistov na volitvah leta 1997 je novi minister za finance Gordon Brown že v prvem tednu po prevzemu funkcije 6. maja 1997 naznanil guvernerju Bank of England uvedbo novega koncepta denarne politike. Ta je bil formaliziran v zakonu Bank of England Act 1998 in je stopil v veljavo 1. junija 1998.

9.2.1. Razmejitev pristojnosti

Bank of England Act 1998 je jasno razmejil pristojnosti vlade in pristojnosti Bank of England. Jasna določitev vlog je postala nujna za jasno razmejitev odgovornosti. Vlada je tako postala odgovorna za določitev cilja denarne politike, Bank of England pa za uresničitev oz. uveljavitev denarne politike kot podpora vladi, vključno s cilji gospodarske rasti in zaposlenosti. Najpomembnejša sprememba, ki jo je uveljavil novi zakon, je operativna neodvisnost Bank of England pri določanju višine in časa spremembe intervenčne obrestne mere.

Uzakonjena je bila tudi ustanovitev odbora za denarno politiko Monetary Policy Committee of the Bank of England (MPC), ki je postal odgovoren za sprejemanje operativnih odločitev. Sestavljajo ga: guverner in oba viceguvernerja, dva člana, ki ju imenuje guverner po posvetovanju z ministrstvom za finance (od teh mora biti eden izmed oseb, ki imajo operativno odgovornost za analizo denarne politike v Banki, in drugi izmed oseb, ki imajo operativno odgovornost za ukrepe denarne politike v Banki) in štirje člani s potrebnim znanjem in izkušnjami za delo v odboru, ki jih imenuje ministrstvo za finance. Takšna sestava MPC zagotavlja, da so odločitve o višini obrestnih mer izključno v skladu z dolgoročnimi interesi države kot celote in ne kratkoročnih političnih opcij. Odločitve se sprejemajo z glasovanjem in po načelu večine. Vsak član ima en glas. V primeru izenačitve ima guverner drugi odločilni glas.

Vsako leto poteče mandat oz. sta imenovana dva člana. Članom traja mandat tri leta. Člani s krajšo mandatno dobo so bili imenovani le v prvem mandatnem obdobju po ustanovitvi MPC, zato da se je zagotovil iztek mandata v različnih obdobjih. Število mandatov pa ni omejeno. Odbor zaseda enkrat mesečno. Sejo skliče guverner oz. v njegovi odsotnosti viceguverner, odgovoren za denarno politiko. Kvorum je sestavljen iz šestih članov, od katerih morata biti dva guvernerja ali viceguvernerja. Vsaka odločitev mora biti javno objavljena takoj potem, ko je ministrstvo za finance obveščeno o odločitvah in nameravanih ukrepih. Na sejah je voden zapisnik, ki mora biti javno objavljen največ 6 tednov po zasedanju (v praksi 2 tedna).

9.2.2. Cilj denarne politike – stabilnost cen

Stabilnost cen je predpogoj visokih in stabilnih stopenj gospodarske rasti ter zaposlenosti, kar pa povratno spet vpliva na cene. Stabilnost cen je cilj vladne denarne politike. Bank of England je zato odgovorna za zagotovitev in ohranjanje domače cenovne stabilnosti. V novem konceptu je tudi določeno, da mora Banka brez predsodkov podpirati vladno gospodarsko politiko, vključno s cilji gospodarske rasti in zaposlenosti (Brown, 1997a).

V zadnjih letih se mednarodno vse bolj uveljavlja mnenje, da mora biti učinkovita stabilnost primarni cilj denarne politike. Alan Greenspan (Federal Reserve Bulletin, 1989) je definiral stabilnost cen kot raven cen, ki je dovolj stabilna, da pričakovanja o cenovnih spremembah ne vplivajo odločilno na sprejemanje ključnih gospodarskih odločitev. Najširše sprejeta definicija opredeljuje stabilnost cen preprosto kot razmere nizke in stabilne inflacije. To definicijo sprejemata tudi britanska vlada in Bank of England. Inflacija je na dolgi rok denarni fenomen, ki ne more trajati, če jo ne oskrbuje denarna ekspanzija za več, kot je potrebno za podpiranje realne gospodarske rasti. Nenapovedljive spremembe inflacije so odraz neravnovesja med denarnim povpraševanjem in ponudbeno sposobnostjo gospodarstva (Brown, 1996, str. 476).

Po zmagi na volitvah leta 1997 se je morala laburistična vlada soočiti z visokim strukturnim fiskalnim deficitom, naraščajočim javnim dolgom, nizkimi neto investicijami in padanjem vrednosti državnega premoženja. Vzroki za tako stanje so delno v nejasnih in netransparentnih ciljih ter pomanjkljivi in neučinkoviti kontroli fiskalne politike. Reforma je bila nujna.

Nov koncept fiskalne politike sloni na petih načelih: transparentnost, stabilnost, odgovornost, pravičnost in učinkovitost. Formalno so bila ta načela sprejeta v Finance Act 1998 in kasneje še potrjena s strani spodnjega doma (House of Commons) v zakonu Code for Fiscal Stability decembra 1998, kjer je tudi razloženo, kako se načela odražajo na formuliranje in izvajanje fiskalne politike v praksi.

Vlada je določila dve ključni fiskalni pravili, na podlagi katerih se ocenjuje uspešnost fiskalne politike. Prvo, zlato pravilo (Golden Rule) je, da se vlada v ekonomskem ciklu lahko zadolži le za financiranje investicij, nikakor pa ne za financiranje tekoče potrošnje. Drugo pravilo, pravilo trajnega investiranja, pa je, da mora biti javni neto dolg relativno na BDP v ekonomskem ciklu na stabilni in razumni ravni. Zlato pravilo bo izpolnjeno, če bo v povprečju v ekonomskem ciklu proračun uravnotežen ali če bo v proračunu presežek. Vlada tudi želi, da bi se v ekonomskem ciklu, pri nespremenjenih ostalih stvareh, javni dolg zmanjšal pod 40 odstotkov BDP.

Vlada je vpeljala tudi nov koncept planiranja in kontrole javne porabe (določeni so bili tri-letni plani porabe Departmental Expenditure Limits (DEL), le kjer to ni bilo mogoče pa letni plani porabe Annual Managed Expenditure (AME). Planiranje in upravljanje s tekočo in investicijsko potrošnjo je ločeno.

V Public Service Agreements PSAs je vlada določila ključne kazalce uspešnosti in učinkovitosti modernizacije javnih storitev, ki jih morajo doseči posamezna ministrstva, in na podlagi katerih javnost lahko oceni njihovo delo. Opazovanje uspešnosti opravlja Cabinet Committee in zunanji svetovalci Public Services Productivity Panel. Ministrstva izdajajo tudi

publikacijo *Departmental Investment Strategies*, kjer predstavijo učinkovitost upravljanja s kapitalom in razloge za investicije ter njihove koristi.

Nova koncepta denarne in fiskalne politike sta osnovana na jasnih in trdnih temeljih, ki ustvarjajo osnovo trajne stabilnosti. Nov koncept makroekonomske politike ne podcenjuje koordinacije. Največ k njej prispeva določitev ciljev tako za fiskalno kot za denarno politiko s strani vlade. Cilj denarne politike je denarna stabilnost, cilji fiskalne politike pa so zdrave javne finance ob izpolnitvi vseh petih načel ter podpora denarni politiki, ki na ta način omogoči, da avtomatski stabilizatorji prosto igrajo svojo vlogo pri sočasni ohranitvi zdrave strukturne fiskalne pozicije. Obe pa tako prispevata k uresničitvi osrednjega cilja visoke gospodarske rasti in zaposlenosti. Cilji obeh so tako znani, transparentne so tudi procedure za uresničevanje obeh politik.

Neodvisnost centralne banke tako ne pomeni, da je koordinacija med denarno in fiskalno politiko slabša, prav tako pa vodenje fiskalne in denarne politike pod okriljem istega organa še ne pomeni, da je koordinacija boljša. Prav to je Mednarodni denarni sklad maja 1999 potrdil v poročilu za Veliko Britanijo. Nadalje ugotavlja, da operativna neodvisnost pozitivno vpliva na makroekonomsko stabilizacijo.

10. VOLITVE 7. 6. 2001

Tony Blair je ponovno premagal evru nenaklonjeno opozicijo in svoji stranki zagotovil s 413 sedeži v 659-članskem parlamentu večino. Nova zmaga naj bi mu omogočila večjo moč, kot jo imajo drugi evropski voditelji, ki se morajo zanesti na precej bolj oslABLJENO večino ali koalicijo. Evropski komentatorji so v tem času upali, da bo premier zaradi prepričljive zmage lažje prepričal evroskeptično britansko javnost o prednostih evra, o čemer naj bi bil med njegovim mandatom razpisan referendum. Vendar je Blair v predvolilni kampaniji dal tudi obljubo, da z referendumom o zamenjavi funta z evrom ne bo hitel. Same volitve so sicer za plebiscit o uvajanju evra skušali izkoristiti konzervativci, vendar jim to ni uspelo. Poleg zavzemanja za evro Blaira v drugem mandatu čakata še ostrejši boj proti socialnim razlikam in reforma javnih služb. Britansko zdravstvo, javni prevoz in šolski sistem so v nezavidljivem položaju in veljajo za drugorazredne v primerjavi s standardi Evropske unije. Priključevanje Britanije k Evropi bi pomenilo tudi, da bi ta gospodarsko močna država vlila dodatno upanje 300 milijonov Evropejcem, ki že uporabljajo evro, čeprav mu mnogi še vedno ne zaupajo (Ovsec, 2001).

Čeprav je bilo levo strankarsko krilo laburistov prepričano, da mora premier izkoristiti svoj veliki vpliv in stranko premakniti v levo, se je ta uprl. Politično so laburistom pred volitvami škodovale opešane javne službe, protesti zaradi obdavčenja goriva ter epidemija slinavke in parkljevke, vendar so volivci očitno verjeli, da se laburisti ne bodo pogreznili v stare čase stavk, ki so hromile državo, ali obdobja razsipnosti, ki so ji sledili gospodarski kolapsi. Razlog je bil predvsem v očitni Blairovi prenovi stranke in s premikom stranke proti sredini precej škodoval konzervativcem. Blairovo poslanstvo je po mnenju parlamentarnega poslanca McShana to, da konzervativce reši pred konzervativci in levico pred levičarji 20. stoletja. Levosredinske stranke v celinski Evropi so namreč bolj levo usmerjene, so bolj povezane s sindikati, več denarja vlagajo v javne službe ter imajo zaradi tega tudi večje finančne apetite. Francija za ta namen npr. porabi 53 % BDP, Nemčija 48 %, Velika Britanija pa samo 41 %.

V prvem mandatu je premieru uspelo preobraziti Britanijo z upravno-politično decentralizacijo, s katero so Škotska, Wales in Severna Irsko dobili veliko mero avtonomije, umiriti Severno Irsko in 'narediti več za revnejše Britance kot vse vlade v zadnjih petdesetih letih' (Kastelic, 2001). Prav nasprotno naj bi bil pripravljen na še večja vlaganja javnega denarja, vendar ni nujno, da bo denar pristal v javnih ustanovah ali pri javnih uslužbencih. Po mnenju analitikov je povsem mogoče, da se bo zlival tudi v zasebna podjetja, ki oskrbujejo ali upravljajo javne službe. Po zadnji poročilih pa naj bi celo štirideset odstotkov od 12,5 milijarde angleških funtov, namenjenih zdravstvu in sociali, šlo v zasebni sektor. Tako je edino, kar lahko v tem trenutku škodi premieru, nesoglasje znotraj njegove stranke oz. upor levega krila proti premiku ali nadaljnjem vztrajanju v desno.

11. VELIKA BRITANIJA V NOVEM TISOČLETJU

Med ekonomisti danes prevladuje mnenje, da je MPC (Monetary Policy Committee) v uspešnem obdobju po letu 1997 po novih uredbah, potem ko je bila gospodarska rast več kot povprečna, ko se je manjšala nezaposlenost in je bila tudi stopnja inflacije blizu vladnim ciljem, pred novimi, težavnimi nalogami ter izzivi v prihodnosti. Gospodarski komentarji so bili polni besed o gospodarstvu, ki se giblje z dvema hitrostima, in o neravnotežju med industrijo in storitveno dejavnostjo, o sektorjih, ki sodelujejo v tržni menjavi in tistimi, ki ne, o naraščajoči zadolženosti privatnega sektorja ter uravnoveženosti plačil, o temah, ki so postale pomembne po 'boom and bust' obdobju od konca osemdesetih let v Veliki Britaniji (Wadhvani, 2001).

Ni dvoma, da neravnotežja v svetovni ekonomiji odražajo splošno zaskrbljenost, zlasti ob porajajoči se recesiji v ZDA in tudi na Japonskem, kot tudi pomik navzdol v evro območju. Očitno je, da je britansko gospodarstvo v času splošnih kriz in pretresov v svetovnih gospodarstvih krize (predvsem azijska in ruska kriza) preživelo relativno zelo dobro. Denarna politika je uspela, če ne ravno izničiti pa vsaj omiliti vplive, ki so jih dogodki v svetu imeli na gospodarstvo Velike Britanije (Allsopp, 2001).

Vendar pa so pred britansko vlado in njeno denarno ter drugimi politikami nove nevarnosti, ki jih lahko v grobem razdelimo na:

1. Zunanje:

- zmanjšanje svetovne gospodarske aktivnosti in povečan rizik recesije,
- mednarodni ICT (Information and Telecommunication technologies) šoki in z njimi povezani mogoči borzni zlomi,
- neravnotežja v ameriški in mednarodni ekonomiji in posledice le-teh (najverjetneje velike in nenapovedljive) na spremembah glavnih obrestnih mer.

2. Notranje:

- strah pred spremembami deviznega tečaja funta, zlasti nasproti evru, kar povzroča preveliko občutljivost proizvodnega sektorja. Storitvene dejavnosti so tu bolj zaščitene, vendar lahko sčasoma razvoji znotraj države dosežejo tudi njih,
- nadalje naj bi bilo skrb zbujujoče tudi naraščanje domačega povpraševanja, ki je presegalo stopnjo rasti BDP, ter poslabšanje

plačilne bilance zaradi zmanjšanja neto izvoza. Poslabšanje so do sedaj dokaj uspešno skrivali z zvišanjem deviznega tečaja in 'izboljševanjem pogojev menjave',

- naraščanje porabe in prodaje na drobno kljub slabšanju položaja na kapitalskem trgu, kar se odraža v najnižjih stopnjah varčevanja po osemdesetih letih. Skladno s tem je bilo povečano povpraševanje po hipotekarnih kreditih in naraščanje privatnega dolga. S tem si je nepremičninski trg opomogel in v primerjavi z letom 2000 v lanskem letu narasel za 11 odstotkov.

Naloga MPC je spremljanje mednarodnih razvoj in hkrati pozorno opazovati gospodarska dogajanja znotraj Velike Britanije. Glavni cilj MPC pa tudi v prihodnje še vedno ostaja ohranjanje inflacije v okviru vladno določene meje 2,5 odstotka. Gospodarska rast se je od poletja 2000 upočasnila, padla je celo pod potencialno, ampak se je še vedno držala bolje kot v ostalih velikih evropskih gospodarstvih. Serija domačih šokov, vključujoč najhujšo krizo, ki je kdajkoli prizadela državo, slinavko in parkljevko, ter slabe vremenske razmere, očitno ni prehudo negativno vplivala na celotno gospodarsko aktivnost. Upočasnjevanje so tako povzročili globalni dejavniki, razmere na trgih visoke tehnologije ter spreminjanje globalnega povpraševanja, predvsem po terorističnem napadu 11. septembra v ZDA.

Čeprav je bilo makroekonomsko stanje na splošno trdno, so se skrbi zaradi nestabilnosti doma in na tujem močno povečale. Večina privatnega storitvenega sektorja je v tem času ohranjala relativno močno rast, v nasprotju drastičnemu padcu v aktivnosti izvozno izpostavljenih sektorjev, predvsem v industriji. Glede na to, da je bila industrija visoke tehnologije več kot proporcionalno pod udarom manjšajočega globalnega povpraševanja, je močan funt proti evru vztrajno pritiskal na bolj tradicionalno usmerjene veje industrije. Zmanjšal je višino proizvoda, profitne marže in zaposlenost v proizvodni dejavnosti, ki je v prvi polovici leta 2001 tako padla v recesijo. Volumen uvoza je vztrajno prekašal izvoz in tako še poglobljajl zunanjetrgovinski primanjkljaj.

Nasprotna stran teh neravnotežij je bilo manjše privatno varčevanje, ki pada sicer že od leta 1997, saj je makroekonomska stabilnost, vključujoč zadrževanje inflacije na nizki ravni zmanjšala željo po prihrankih. Privatna poraba je v naraščanju, močna samozavest in zaupanje v vladno politiko pa je bila še dodatno spodbujena z zmanjšanjem obrestnih mer ter hitrega naraščanja cen nepremičnin.

Kljub odpuščanju delavcev v proizvodni industriji pa je zaposlenost v povprečju naraščala. V zadnjem času je bilo to omogočeno predvsem s prvim višanjem zaposlovanja v javnem sektorju v dveh desetletjih, kar je bila posledica v največji meri zaposlovanja v šolstvu ter nekaj tudi v zdravstvu. Tako stopnja zaposlenosti raste, stopnja nezaposlenosti pa se je iz že tako nizke stopnje še dodatno znižala in se ustalila na blizu 5 odstotkom celotne delovne sile spomladi 2001. Stopnja nezaposlenosti je padla pod še sprejemljivo mejo, ki omogoča stabilno inflacijo (NAIRU), kar nakazuje, da je situacija na trgu dela postala relativno tesna. Kljub temu je bilo moč zaznati blago rast plač, inflacija (splošna raven cen) pa je bila neverjetno nizka. Po februarju 2000 je bila stopnja britanske inflacije najnižja izmed držav članic evropske unije in je v povprečju znašala 1 odstotek proti 2,5 odstotka v evro območju. Po domačem merjenju je RPIX (splošna raven cen brez hipotekarnih obresti), ki je tarča centralne banke, je znašala inflacija 2,1 %, kar je bilo pod 2,5 % ciljem. Nizka inflacija je odražala visok devizni tečaj, v zadnjem času pa je inflacija narasla zaradi slabih vremenskih razmer in vpliva epidemije slinavke in parkljevke na cene hrane.

Potem ko je denarna politika že postala ohlapnejša, bi denarne oblasti morale ostati v stanju pripravljenosti, če bi nestabilnosti v gospodarstvu povečevale oz. če bi stopnja rasti gospodarstva padla močno pod pričakovano. Zelo restriktivno denarno stališče v letu 2000 se je odražalo v nepričakovani rasti. Pričakovati pa je, da bo bolj ohlapno naravnana politika v letu 2001 prinesla rezultate šele v naslednjem letu. V primeru, da se mednarodno okolje še naprej slabša, bo verjetno zahtevana tudi bolj sproščena denarna politika (Economic Survey of the United Kingdom, 2001).

Fiskalna politika je skozi devetdeseta leta doživljala dobo konsolidacije. Stališče vlade je bilo v vmesnih obdobjih še ostrejšje z večjimi prihodki in manjšimi odhodki, kot so jih planirali. Kot rezultat je sedaj proračunsko stanje zelo obetajoče. Predvsem dopušča, da se vlada po relativno dolgem času zopet posveti problemom, kot so nekvalitetna javna infrastruktura in nekatere ključne javne storitve, ki odražajo dolgoročno pogojene težave zaradi premajhnega investiranja in tudi slabo razporeditev investiranih sredstev. Zato je upravičeno pričakovanje večje javne potrošnje v javnem transportu, zdravstvu in šolstvu. Večja poraba zato nakazuje, da bo strukturna fiskalna pozicija iz manjšega presežka v srednjeročnem obdobju prešla v deficit v višini enega odstotka BDP. To je bilo v proračunu za leto 2001 tudi potrjeno.

Vlada je načrtovala širitev vpletenosti privatnega sektorja v ustanavljanje in upravljanje javnih družb, kjer želi vlada na ta način povečati učinkovitost skozi javno-privatno partnerstvo. Približno ena tretjina neto javnih investicij se sedaj izvaja pod opisanim režimom. Vendar pa so izkušnje s takim načinom sodelovanja zaenkrat še mešane. Skozi javno-privatna partnerstva vlada kupuje storitve javne infrastrukture privatnega dobavitelja raje kot pa samo infrastrukturo z namenom zmanjševanja stroškov. V nekaterih primerih vlada sodeluje tudi s kapitalskim vložkom v podjetju. Prednosti takšne organizacije so, da je lahko organizacijska struktura oblikovana glede na specifične potrebe poslovnega okolja podjetja za zadovoljevanje potreb po javnih storitvah, hkrati pa so v samo podjetje vključene sposobnosti - zlasti večja učinkovitost privatnega sektorja, kar je v sklepni fazi pomembno tudi za davkoplačevalce. Slabša stran tega sodelovanja je, da v primeru slabega poslovanja mešanega podjetja riziko nosijo tudi davkoplačevalci. Ravno zaradi velikih tveganj, ki jih vlada kljub samo delnemu lastništvu v podjetjih še vedno nosi, bi morala biti izredno previdna, s kom in kako se odloči na ta način sodelovati, predvsem pa bi morala zmanjšati svojo odvisnost od posameznih franšizojemalcev in imetnikov koncesij (Allsopp, 2002).

V splošnem so trenutno načrti zagotavljanja javnih storitev preko privatnih podjetij v zdravstvu in šolstvu omejeni. Poleg potrebe po povišanju učinkovitosti javnega sektorja se Velika Britanija prav tako sooča z izzivom povišanja počasne rasti produktivnosti privatnega sektorja. Po mednarodnih standardih so bile investicije v človeški kapital tako kot v fizični kapital izredno nizke, kar lahko pojasnjuje dolgotrajen padec v višini proizvodnje. Vlada ta problem priznava že daljši čas, podala je že tudi številne pobude, tako velike kot majhne, za njegovo rešitev. Kar najbolj učinkovito rešitev so poskušali najti tudi s spremembami v gospodarski politiki; uspešnost nekaterih sprememb naj bi bila vidna šele čez nekaj časa, kar pa lahko privede do zapletov v poslovanju in političnem odločanju. Medtem ko analitiki na splošno trud vlade pri pomoči gospodarstvu sicer hvalijo, priporočajo tudi odločitve, ki na prvo mesto postavljajo gospodarsko stabilnost (IMF Country Report, 2001).

Medtem ko uživa Velika Britanija nizko stopnjo nezaposlenosti in visoko stopnjo zaposlenosti po evropskih standardih, izločitev neizkušenih delavcev iz trga dela in število revnih ostaja visoko, zaskrbljujoči so predvsem podatki za določene regije. Do neke mere lahko rečemo, da je to direktna posledica šolskega sistema in načina usposabljanja delavcev.

Napori vlade za reševanje tega problema so se v zadnjih letih povečevali tudi z zaposlovanjem večjega števila učiteljev. Plačilni sistemi ostajajo še vedno zelo togi in okrnjeni, vendar naj bi bili načrti za celovito prenovo šolskega sistema in odstranjevanje ozkih grl v procesu šolanja že narejeni, postavljeni so tako okvirni kot tudi numerični cilji.

Pri pregledu potreb po kadrovanju pa je vlada naletela na pomanjkanje ljudi z določenimi sposobnostmi, zlasti je očitno pomanjkanje v managerskem kadru tako v javnem kot v privatnem sektorju, kar bo imelo za posledico uvoz tuje delovne sile. Tudi pomanjkanje učiteljev in medicinskih sester se bo najverjetneje reševalo na ta način. Upad potrebe po zaposlitvi lahko razlagamo s pomanjkanjem spodbud s strani vlade, ki z davčnim kreditom družinam zaposlenih članov in pa minimalno plačo, ki so jo uvedli v letu 1999 vsaj do neke mere rešuje ta problem. V kombinaciji z drugimi davčnimi olajšavami in socialnim programom so v vladi pripravili pomemben in tehten premik v redistribuciji dohodka k družinam z otroki in upokojenimi, s čimer so delno omejili trend razrednega dohodkovnega razlikovanja.

Mnogi programi, ki v skladu z Novim načrtom ('New Deal') pomagajo nezaposlenim do dela, predvsem ljudem na robu trga dela, so se izkazali za učinkovite, kljub dejstvu, da ima mnogo ljudi velike težave pri pridobitvi redne zaposlitve.

Ena zadnjih velikih vladnih reform v finančnem sektorju je bila ustanovitev skupne regulatorne institucije FSA - Financial Services Authority, ki je nadomestila devet uradov, ki so predhodno urejali finančni nadzor. S številnimi finančnimi institucijami, ki so čedalje bolj vpletene v poslovne aktivnosti, ki razbijajo tradicionalne okvire, ima ta pristop centralizacije nekaj očitnih prednosti. Finančnim institucijam zagotavlja eno regularno združenje, kar zmanjšuje tveganje nekonsistentni zakonodaji in zakonodajni arbitraži ter omogoča razumevanje in opazovanje posameznih rizikov finančnih institucij. Eno takih tveganj je lahko, da posojilodajalec v skrajni sili ni dovolj dobro obveščen o razvojnih finančnih institucij, toda ta problem je bil nakazan s sporazumom razumevanja med HM Treasury, Bank of England in FSA ter rednimi formalnimi in neformalnimi srečanji med vsemi tremi institucijami.

Nov način dela in sodelovanja sicer še ni bil preizkušen z večjo in globoko gospodarsko recesijo ali večjo napako katere izmed finančnih institucij, toda nekaj manjših problemom v zvezi s pokojninskim varčevanjem je osvetlilo težave nadzora, saj obstaja izmenjava prednosti in slabosti med zagotavljanjem konkurence in varstva potrošnikov.

Še več-vlada bi morala vgraditi v sistem merila, ki zadevajo pokojninske sklade, posebej strožje zahteve po profesionalnosti le-teh, z namenom preprečevanja možnih nepravilnosti v prihodnosti.

11.1. RAZVOJ NOVE TEHNOLOGIJE 'NE'

Novo ekonomijo (NE) lahko opredelimo kot novo gospodarsko stanje, ko nastopijo pomembne strukturne spremembe, kot sta drastičen padec v ravnotežni stopnji nezaposlenosti in/ali znatno povišanje v stopnji potencialne rasti v gospodarstvu določene države. Med ekonomisti po svetu zaenkrat še ni splošno sprejete definicije, kaj nova ekonomija sploh je. Za nekatere je nova ekonomija sinonim za razvijajočo se informacijsko in telekomunikacijsko tehnologijo, vendar pa je verjetno to preozka definicija. Spremembe, ki se danes dogajajo v svetovnih gospodarstvih, niso povezane izključno samo z ICT, ampak posledice puščajo tudi

globalizacija, naraščajoča tržna konkurenca, reforme trga dela, liberalizacija finančnih trgov in drugo (Wadhvani, 2001).

Vpliv na pojav NE ima več dejavnikov, od katerih je informacijsko-telekomunikacijska tehnologija le ena od večih, je pa v tem obdobju najpomembnejša.

Take strukturne spremembe rušijo obstoječe ekonometrične povezave v gospodarstvu, ki pomagajo pri postavljanju denarne politike. Stanje gospodarstva tako deluje 'novo' v primerjavi s preteklimi, v ekonomskih modelih vključenimi odnosi.

Od zgodnjih devetdesetih let so gospodarska predvidevanja za gospodarstvu Velike Britanije in Severne Amerike simultano podcenjevala rast GDP in precenjevala stopnjo rasti inflacije, kar je nakazovalo, da so se pojavile strukturne spremembe v gospodarstvu. Ker pa se te spremembe niso kazale tudi v ostalih članicah G5, lahko o novi ekonomiji govorimo samo glede na določeno državo. Ena od razlag za napake v gospodarskem predvidevanju dogajanja v gospodarstvu Velike Britanije je padec stopnje nezaposlenosti, ki ne povzroča povišanja inflacije (NAIRU - non accelerating infalation rate of unempoyment). V zadnjem času je dogajanje na trgu dela v Veliki Britaniji pa tudi ZDA postalo impresivno. Npr. v Ameriki je v obdobju med 1992 in 2000 stopnja inflacije ohranjala relativno enako raven, medtem ko se je stopnja nezaposlenosti znižala od 7,5 % v 1992 na 4,1 % v letu 1999. Še več—ko je nezaposlenost prvič padla pod 6 odstotkov, kar je do tedaj veljalo za stopnjo NAIRU, je večina ekonomistov predvidevala drastično povišanje inflacije, kar pa se kasneje ni uresničilo. Podobno je tudi v Veliki Britaniji leta 1995 prevladovalo prepričanje, da NAIRU za njihovo gospodarstvo znaša okoli 6,5–7, vendar je nezaposlenost vseskozi padala na sedanjo raven 3,2 odstotka brez omembe vrednega povišanja splošne ravni cen.

Za razlago teh dejstev so ekonomisti razvili več alternativnih hipotez. V Ameriki vanje vključujejo:

1. Začasni dejavniki: Nizke uvozne cene (povezane z višjim tečajem dolarja, azijsko krizo in drugo) ter znižanjem stroškov zdravstvenega zavarovanja so igrale ključno vlogo v začasem znižanju stopnje inflacije, zato naj bi bil NAIRU dejansko višji kot je trenutna stopnja nezaposlenosti. Druga inačica tega pogleda je, da se povišanje v produktivnosti čez devetdeseta leta še ni dokončno odrazila v povišanju realnih plač. Ko bo ta proces zaključen, naj bi tudi inflacija izredno narasla.
2. Stalni dejavniki: Nekateri pričakujejo padec nezaposlenosti kot gospodarsko stalnico, če je NAIRU dejansko padel zaradi NE dejavnikov. Na trgu dela so spremembe v načinu, kako ljudje iščejo zaposlitev, ali pa spremembe v demografski strukturi delovne sile povzročile padec v NAIRU.

V Veliki Britaniji je trg delovne sile v zadnjih dvajsetih letih doživel pomembne spremembe, predvsem v zmanjšanju članstva sindikatov ter stavkovne aktivnosti. Prav tako so se zmanjšala neravnotežja v razmerju med povpraševanjem in ponudbo na trgu dela. Tudi sistem podeljevanja socialnih dodatkov nezaposlenim je čutil posledice večje zaposlenosti, saj je tradicionalna nadomestitvena stopnja (razmerje med višino nadomestil brezposelnim in prihodki zaposlenih) padla. New Deal in drugi vladni programi so zaostri možnosti za pridobitev nadomestil in tako izdatno prispevali k tem spremembam, med pomembnimi pa je seveda tudi zmanjšanje uvoznih cen.

S padcem tečajev delnic podjetij, povezanih z delovanjem po internetu, z globalnim upočasnjevanjem stopenj gospodarskih rasti ter zmanjšanjem podjetniškega investiranja imajo nasprotniki kar nekaj argumentov proti ideji nastanka nove ekonomije. To je pomembno predvsem zato, ker je še do nedavno veljalo, da z gospodarskim razvojem recesija ni več mogoča. Vendar pa dokazi kažejo, da ravno v času pomembnih tehnoloških novosti spremenljivost v cenah delnic ter v velikosti podjetniškega investiranja ni nepričakovana.

Dr. Sushil B. Wadhvani je prepričan, da današnja gospodarska gibanja nakazujejo na obstoj nove ekonomije kljub padcu vrednosti z internetom povezanih delnic in globalnemu upočasnjevanju gospodarske rasti. V zadnjih letih je postalo v ekonomskih krogih skoraj modno napovedovati, da so gospodarske recesije stvar preteklosti. Danes je jasno, da je višina proizvoda padla, kljub temu pa je mnogo povzročiteljev recesije, ki niso dovzetni za doprinos NE. Npr. ostri padec v poslovni in potrošniški samozavesti v Ameriki v zadnjih nekaj letih je bil za vse veliko presenečenje. Kot je spomnil Alan Greenspan (Wadhvani, 2001):

»Nepričakovano zmanjšanje samozavesti je eden izmed razlogov, zakaj je recesije tako težko napovedovati. Naši ekonomski modeli niso bili nikoli pretirano uspešni pri dojemaju procesa, ki je v veliki meri pogojen z neracionalnim obnašanjem.«

Poleg tega je potrebno opomniti, da so zgodovinsko gledano inovacije pogosto povezane z napihnjnimi cenami delnic in prekomernim investiranjem v novi–inovativni industriji. Ta veja industrije potem postane prenasičena, kar kasneje rezultira v obdobju bankrotov in zmanjševanju investiranja. Avtorji Baines, Crafts in Leunig (2001) so raziskovali razvoj železnice v letu 1844 in izpostavili »velike špekulacije z železniškimi delnicami, čemur je sledil spektakularen zlom v letu 1845 tudi v cenah delnic v podjetjih, ki so v kasnejših desetletjih postali industrijski giganti.« Kljub razmeram, ko so leta 1845 kilometri železnice z 2.000 milj v letu 1844 do leta 1870 narasli na skoraj 14.000 milj, avtorji navajajo, da naj bi vplivi železnice pospeševali gospodarsko rast v tistem obdobju približno za 0,25 % na leto. Podoben fenomen gospodarske rasti in padca (boom–bast phenomenon) je bilo moč zaslediti v povezavi z razvijajočo se avtomobilsko industrijo, radijsko in aviacijsko industrijo.

Na splošno so recesije, ki sledijo razcvetu špekulativnih borznih mehurčkov in ki so povezane z odpravo negativnih posledic premajhnega investiranja, bolj trdovratne kot pa recesije, povzročene z bojem centralnih bank proti visoki inflaciji. Kjer gospodarstvo ostaja šibko so lahko podjetniške investicije še šibkejše, kar vodi v zmanjšano rast produktivnosti. Šele to povzroči, da glavni investitorji ponovno ovrednotijo raven cen delnic. Globalna ekonomija ima tako najverjetneje pred seboj težavno obdobje, kar pa ne zmanjšuje dejstva, da so gospodarstva v zadnjih letih v razvoju nedvomno pridobila.

12. SKLEP

Politično tako različni stranki, kot sta bili v 20. stoletju konzervativna in laburistična, sta v času vladnega mandata vsaka po svoje krojili politično in gospodarsko prizorišče Velike Britanije. Stranki, ki sta bili ustanovljeni za zadovoljevanje potreb in interesov različnih družbenih skupin, sta te razlike nujno prenašali tudi v gospodarstvo. Zato so bili v različnih obdobjih, odvisno od tega, katera stranka je bila trenutno na oblasti, izpostavljeni kot prioritetni različni cilji.

V skladu s konzervativnimi načeli je bila v času vladnih mandatov konzervativcev pomembna gospodarska učinkovitost v vseh vejah gospodarstva ter čim večji donos na kapital, kar je bilo najpomembnejše britanskemu višjemu sloju in gospodarski eliti. V času naraščanja politične moči delavstva pa so prihajale v ospredje socialne pravice, različni prispevki, zdravstveno zavarovanje in javni sektor. Lahko rečemo, da je tako očitna bipolarnost v britanski politiki direktni produkt njihovega večinskega volilnega sistema. Zmaga na volitvah omogoča katerikoli stranki takorekoč popolno svobodo za izpeljavo svojih načrtov; kreiranje politike je tako odvisno samo od trenutne politične volje in moči prebivalstva.

V diplomskem delu sem poskušala s časovno analizo političnega dogajanja spremljati razvoj v gospodarstvu in direktne vplive, ki jih lahko menjava stranke na oblasti povzroči v gospodarstvu. O strukturnih spremembah v gospodarstvu Velike Britanije sicer lahko govorimo samo v primeru privatizacije sredi osemdesetih let, drugače pa se je politična volja kazala bolj v odtenkih pomembnosti določenega sektorja v posameznem obdobju. Po mojem mnenju je moderno prepletanje tradicionalno različnih družbenih slojev najbolje znala izkoristiti laburistična stranka. Proti koncu 20. stoletja je postalo jasno, da stari politični ustanovitelji in zavezniki strank niso več tako jasno definirani kot v začetku 20. stoletja. Z razvojem tehnologije, procesom globalizacije in družbenimi spremembami je postalo očitno, da podobna reforma postaja čedalje bolj potrebna tudi v politiki. V zadnjih desetletjih, ko se težka industrija seli v manj razvite države zaradi zmanjšanja stroškov delovne sile in tudi varstva okolja, ki v zahodnem svetu postaja eden pomembnejših faktorjev, je tudi delavskega razreda v tipičnem pomenu manj. Socialni status v državi, kvaliteta javnega sektorja in pa splošno družbeno stanje omogočajo, da zagotavljanje osnovnih delavskih pravic, zaradi katerih je bila laburistična stranka ustanovljena, ni več potrebno v takšni meri oz. na način kot konec 19. stoletja.

Premik stranke v desno (oz. proti sredini) je tako porušil tudi ustaljeni vzorec političnega obnašanja v državi, kjer je postala politika na dveh bregovih način sobivanja dveh različnih, vendar medsebojno odvisnih družbenih razredov. Laburisti so s strankarsko reformo na svojevrsten način priznali poraz leve in vzeli konzervativno stranko ne za politične tekmece, temveč za konkurente.

Pri analiziranju sedemdesetih let in prihoda konzervativcev na oblast sem prišla do ugotovitve, da je bilo to v tistem trenutku za Veliko Britanijo najbolj logična rešitev. Prevelika moč sindikatov delavcem ni omogočala boljših delovnih pogojev, ampak je celo hromila delovanje celotnega gospodarstva. Gospodarsko učinkovitost so se v gospodarstvo trudili vpeljati konzervativci, ki pa v deflacijskih pogojih in gospodarstvu, ki še ni absorbiral novodobnih sprememb, niso bili pričakovano uspešni. Eden pomembnih dejavnikov neuspeha je bilo tudi slabo napovedovanje obnašanja gospodarstva in ugotavljanje vzročno-posledičnih vplivov med ekonomskimi spremenljivkami.

Zaradi tega trdim, da bodo morala gospodarstva prihodnosti pri takšnem tempu razvoja znati čim bolj učinkovito izkoriščati vse svoje potenciale in biti hkrati dober gospodar z lastnimi družbenimi in naravnimi bogastvi. Pomembnosti gospodarskega razvoja za državo se zavedajo v vseh strankah, zato zlasti po propadu komunizma večji zasuki v levo verjetno niso več mogoči. Vendar tudi kapitalizem z edinim ciljem, ki je zagotavljanje kapitalskih dobičkov ne glede na ceno, družbeno ni več sprejemljiv. Če samo pogledamo kazalce, s katerimi danes ocenjujejo gospodarsko razvitost posamezne države, je med najpogosteje omenjanimi poleg višine BDP, inflacije, gospodarske rasti, plačilne bilance, neto izvoza in podobnega tudi stopnja zaposlenosti in kakovost javnih storitev. Gospodarno ravnanje z domačim človeškim kapitalom je danes vrlina, ki jo bodo morali bolj jasno izkazovati tudi v politiki.

Literatura

1. Allsopp Christopher: Economic Embalances and UK Monetary Policy. [URL: <http://www.bankofengland.co.uk/speeches/speech142.pdf>], 19. september 2001.
2. Allsopp Christopher: The Future of Macroeconomic Policy in Evropean Union. [URL: <http://www.bankofengland.co.uk/speeches/speech159.pdf>], 23. januar 2002.
3. Bacon Robert, Eltis Walter: Britain`s Economic Problem Revisited. Third Edition. B.k.: Macmillan Press LTD, 1996. 256 str.
4. Blair Tony: New Britain. My Vision of a Young Country. London: Fourth Estate Limited, 1996. 338 str.
5. Brown Gordon: The New Monetary Policy Framework. London: HM Treasury. [URL: http://www.hm-treasury.gov.uk/newsroom_and_speeches/press/1997/press_40_97letter.cfm], 6. maj 1997.
6. Brown Gordon: Remit fot the Monetary Policy Committee. London: HM Treasury. [URL: http://www.hm-treasury.gov.uk/newsroom_and_speeches/press/1997/press_64_97.cfm], 12. junij 1997a.
7. Kastelic Brane: Po poljubu padle glave. Dnevnik: Ljubljana, 11, junij 2001.
8. Košak Alja: John Major bije vojno z lastno stranko. Delo: Ljubljana, 21. april 1997.
9. Kozmos Radovan: Prvi maj laburistov. Delo: Ljubljana, 5. maj 1997.
10. Lavrenčič Drago: Britanija po volitvah. Gospodarski Vestnik: Ljubljana, 23. april 1992. str. 37–38.
11. Lebl A.: Zaokret udesno. Svet: B.k., 14. maj 1979. str. 48–49.
12. Mihovilović Maroje: Laburisti zmleli konzervativce. Dnevnik: Ljubljana, 3.maj 1997.
13. Ovsec Anja: Zmagoviti premik v sredino. Mag: Ljubljana, 13. junij 2001. str. 50–53.
14. Pahor Božidar: Spopad: Maggy – Jimmy. Delo: Ljubljana, 7. april 1979.
15. Pahor Božidar: Obilje volilnih obljub. Delo: Ljubljana, 17. april 1979a.
16. Pahor Božidar: Parole, apatičnost in mrzlični boj za glasove. Delo: Ljubljana, 4. maj 1979b.
17. S.J.: Prihodnost Britanije je evropska. Delo: Ljubljana, 31. marec 1992.
18. Š.J.: Recesija lahko odloči o izidu. Delo: Ljubljana, 25. marec 1992.
19. Š.J.: Konzervativci dobili četrti mandat. Delo: Ljubljana, 11. april 1992a.
20. The Economic Legacy 1979-1992. B.k.: Academic Press, 1992. 365 str.
21. The Economic System in the UK. Third Edition, B.k.: Oxford University Press, 1985. 940 str.
22. Wadhvani Sushil B.: Do we have a New Economy. CEPR/ESI Conference Helsinki: [URL: <http://www.bankofengland.co.uk/speeches/speech141.pdf>], 14. september 2001.
23. Walters Alan: Britain`s Economic Renaissance. New York: Oxford University, 1986. 200 str.
24. Zanič-Nardini Jasna: Desant na Maggie. Danas: B.k., 20. november 1990. str. 58–59.
25. Zavrl Matej: Javna podjetja in privatizacija. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1992. 50 str.

Viri

1. Britannica, Standard Edition, CD ROM 2001
2. Building long-term Prosperity for All. Pre-Budget Report Novemer 2000. London: HM Treasury, 2000. 206 str.
[URL: http://www.hm-terasury.gov.uk/pbr2000/pbr_2000.pdf], 25. januar 2001.
3. Economic Survey of Europe in 1995–1996. Economic Commission for Europe: New York, Geneva: United Nations, 1996. 192 str.
4. Economic Survey of the United Kingdom 2002. Policy brief: OECD, November 2001. [URL: <http://www.oecd.org/pdf/M00022000/M00022078.pdf>]
5. Economic models at the Bank of England, September 2000 update. Bank of England. London, 2000. 69 str.
6. National Statistics: Economic Trends. Digest of Articles No 1. London: Office for National Statistics, 1995.
[URL: http://www.statistics.gov.uk/downloads/theme_economy/ec_trends.pdf]
7. OECD Economic Surveys 1982–1983 Great Britain. OECD: Paris, 1983. 73 str.
8. OECD Economic Surveys 1987–1988 Great Britain. OECD: Paris, 1988. 103 str.
9. OECD Economic Surveys 1990–1991 Great Britain. OECD: Paris, 1991. 127 str.
10. The Fund in 1995/96. International Monetary Fond: Article IV Consultations, 1996.
[URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/96/pdf/part10.pdf>]
11. United Kingdom: Selected Issues. 2001 International Monetary Fond: IMF Country Report No. 01/124, Avgust 2001.
[URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2001/cr01124.pdf>]